

Paolo Visonà

Rethinking the coinage of Issa, a Greek island polity

The oldest sailor climbs the tallest mast*

Paolo Visonà
School of Art and Visual Studies
236 Bolivar St.
University of Kentucky
USA, Lexington 40506-0090
Paolo.Visona@uky.edu

UDC: 737.1(497.5)(210.7Vis)“652”

Original scientific paper

Received: 28 September 2016

Accepted: 17 October 2016

Although archaeologists and numismatists have used J. Brunšmid's 1898 study of the coinage of Issa for over a century, his chrono-typological classification must be updated in light of the archaeological evidence and of a much broader numismatic database. After reviewing recent finds of Issaeian coins in the Adriatic region and their pattern of distribution, the author discusses the value of overstriking and archaeological contexts for a better understanding of the metrology, iconography, and chronology of some of Issa's most distinctive issues.

Keywords: Apulian bronze coinages, Ballaios, J. Brunšmid, coin finds, Dyrrhachium, funerary coins, gold jewelry, Hieron II, Issa, J. Jeličić-Radonić, Liburnians, Martvilo, Metapontum, overstriking, Palagruža, Pharos, Remetin vrt, Siculo-Punic tetradrachm, Syracuse, Taras, Vlaška njiva

---

* Translation of an old saying by Vinka Zanelle, 83, wife of Apollonio Zanelle, nephew of don Apollonio Zanelle (1829-1907). Recorded at Vis, July 1975.

Novi osvrt na novac iz Ise, grčke otočne kolonije

Najstariji mornar na najviši se jarbol penje*

Paolo Visonà
School of Art and Visual Studies
236 Bolivar St.
University of Kentucky
SAD, Lexington 40506-0090
Paolo.Visona@uky.edu

UDK: 737.1(497.5)(210.7Vis)“652”

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 28. 9. 2016.

Prihvaćeno: 17. 10. 2016.

Premda se arheolozi i numizmatičari već više od jednog stoljeća služe studijom novca Ise koju je J. Brunšmid napisao daleke 1898. godine, njegovu kronološku i tipološku klasifikaciju potrebno je doraditi u svjetlu arheoloških dokaza i kudikamo šire baze podataka. Nakon razmatranja novijih nalaza isejskog novca na prostoru Jadrana i obrasca njegove distribucije, autor ispituje važnost prekova, arheoloških konteksta i analiza keramike za razumijevanje metrologije, ikonografije i datacije najznačajnijih emisija Ise.

Ključne riječi: Apulski brončani novac, Balej, J. Brunšmid, nalazi novca, Dirahij, novac kao grobni prilog, zlatni nakit, Hijeron II., Issa, J. Jeličić-Radonić, Liburni, Martvilo, Metapont, prekivanje novca, Palagruža, Faros, Remetin vrt, siculo-punska tetradrahma, Sirakuza, Tarent, Vlaška njiva

---

* Prijevod stare izreke Vinke Zanelle, 83-godišnje supruge Apollonija Zanelle, nećaka don Apollonija Zanelle (1829.-1907.). Zabilježeno u Visu, u srpnju 1975.

Introduction

As a Mediterranean archaeologist, Branko Kirigin has always been mindful of the importance of coinage for our understanding of the history of the Greeks in the eastern Adriatic. His excavation reports and ceramic analyses attest to his nuanced interpretation of numismatic data. Kirigin has also been aware of some of the limitations of coin finds, particularly at the site of Issa.¹ It was largely because of his holistic approach to the archaeological record, his collaborative spirit, and his interest in Greek-Illyrian coinage, that I was granted access to the collection of Issaean coins in Split's Archaeological Museum – the largest in the world – while he was one of the Museum's youngest directors between 1982 and 1987. American colleagues benefitted when Kirigin reported on the results of his surveys on the islands of Vis and Hvar at the 88th General Meeting of the Archaeological Institute of America in San Antonio.² Our research paths intersected again in 1992, when I invited him to direct one of the first field surveys to be conducted in southwestern Calabria, in the area of Oppido Mamertina.³ The discovery of a previously unknown Italic fortification of the 4th and 3rd centuries B.C. at contrada Palazzo near Piminoro (a fraction of Oppido Mamertina) was the most outstanding result of this project. Even though Kirigin inexplicably was not allowed to continue the survey and was given scant credit by Italian investigators,⁴ his team's findings helped to draw attention to pre-Roman defensive networks in the toe of Italy and paved the way for subsequent research.⁵

-
- 1 See Cambi *et al.* 1980, p. 84; Kirigin 1982, pp. 16-17; Kirigin, Marin 1985, pp. 48-50; Kirigin 1986, pp. 40-42; Kirigin 1990a, pp. 59-62; Kirigin 1990b, pp. 317-320; Kirigin 1996, pp. 154-162; Kirigin 1999, p. 159; Kirigin 2006, pp. 107-114; Della Casa *et al.* 2009, p. 125; Kirigin 2012, pp. 68-69.
  - 2 Kirigin 1987.
  - 3 Visonà 1993.
  - 4 Lattanzi 1994, p. 806; Lattanzi 1998, pp. 675-676. According to Agostino 2009, p. 11, n. 2, 'Le ricognizioni sono state effettuate dal professor K. Branco dell'Università di Serajevo (*sic*) nell'ambito di una attività svolta nel corso delle campagne di scavo di località Mella negli anni '90.' The results of Kirigin's investigations at contrada Palazzo were acknowledged only by Brizzi 2008, p. 465; cf. Visonà 2010b, pp. 7-10. Kirigin's team in Calabria included Nikša Vujnović (Centre for the Protection of Cultural Heritage of the Island of Hvar, Starigrad, Croatia), Massimo Brizzi (Università di Torino), and Rick Bessey (University of California, Santa Barbara).
  - 5 Visonà 2016a, p. 217; Visonà 2016b.

Uvod

Kao stručnjak za arheologiju Sredozemlja Branko Kirigin oduvijek je bio svjestan važnosti uloge novca za naše razumijevanje povijesti Grka na istočnome Jadranu. Njegova izvješća o iskopavanjima i analize keramike svjedoče o njegovom istančanom tumačenju numizmatičkih podataka. Kirigin je bio svjestan i stanovitih ograničenja kada je riječ o nalazima novca, napose na lokalitetu Issa.¹ Pristup zbirci isejskog novca u Arheološkome muzeju u Splitu - najvećoj na svijetu - omogućen mi je uvelike zahvaljujući njegovom holističkom pristupu arheološkoj građi, njegovu suradničkom duhu i njegovu zanimanju za grčko-ilirski novac, i to u vrijeme kada je od 1982. do 1987. godine bio jedan od najmlađih direktora Muzeja. Američki kolege imali su povlasticu slušati Kiriginova izlaganja o rezultatima njegovih istraživanja na otocima Visu i Hvaru prigodom 88. Glavne skupštine Arheološkog instituta Amerike u San Antoniju.² Istraživački putevi ponovno su nam se ukrstili 1992. godine, kada sam ga pozvao da vodi jedno od prvih terenskih istraživanja u jugozapadnoj Calabrij, na području Oppido Mamertine.³ Izniman rezultat tog pothvata bilo je otkriće dotad nepoznate italske utvrde iz 4. i 3. st. pr. Kr. u četvrti Palazzo blizu Piminora (dijela Oppido Mamertine). Iako Kiriginu iz neobjašnjivih razloga nije omogućen nastavak istraživanja, a talijanski istraživači odali su mu tek škrto priznanje,⁴ nalazi njegova tima probudili su zanimanje za predrimske obrambene sustave na vrhu talijanske čizme i utrli put kasnijim istraživanjima.⁵

Nadovezujući se na Kiriginove doprinose grčkoj arheologiji na prostoru Dalmacije, cilj ovoga članka

-
- 1 Vidi Cambi *et al.* 1980, str. 84; Kirigin 1982, str. 16-17; Kirigin, Marin 1985, str. 48-50; Kirigin 1986, str. 40-42; Kirigin 1990a, str. 59-62; Kirigin 1990b, str. 317-320; Kirigin 1996, str. 154-162; Kirigin 1999, str. 159; Kirigin 2006, str. 107-114; Della Casa *et al.* 2009, str. 125; Kirigin 2012, str. 68-69.
  - 2 Kirigin 1987.
  - 3 Visonà 1993.
  - 4 Lattanzi 1994, str. 806; Lattanzi 1998, str. 675-676. Prema Agostino 2009, str. 11, bilj. 2, "Le ricognizioni sono state effettuate dal professor K. Branco dell'Università di Serajevo (*sic!*) nell'ambito di una attività svolta nel corso delle campagne di scavo di località Mella negli anni '90." Za rezultate njegovih istraživanja, Kiriginu je priznanje odao jedino Brizzi 2008, str. 465; usp. Visonà 2010b, str. 7-10. U Kiriginovu timu u Calabrij bili su Nikša Vujnović (Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara, Stari Grad, Hrvatska), Massimo Brizzi (Università di Torino) i Rick Bessey (University of California, Santa Barbara).
  - 5 Visonà 2016a, str. 217; Visonà 2016b.

Building upon Kirigin's contributions to Greek archaeology in Dalmatia, this essay aims to review the *status quaestionis* about Issa's minting activity and to discuss some salient features of Issaeian coinage. Knowledge of Issa's material culture and its connections with the Hellenistic world has improved substantially under his leadership. Ongoing investigations at Issa by a new generation of Dalmatian archaeologists are casting new light on the city's urban plan, its commercial economy, and its Mediterranean relations. It thus seems fitting to honor Kirigin's achievements by re-examining Issa's coinage in the context of the development of monetization and monetary interactions within the region.

Finds of Issaeian coins outside central Dalmatia

The number of Issaeian coins from controlled excavations and isolated finds has increased significantly in the last fifteen years. Examples of four different issues have been found at several sites in the central and northeastern Adriatic for the first time since the 19th century. These new finds come from the islands of Vis (from the Vlačka njiva necropolis and from Gradina, the site of Issa), Pag (Gradac, Smokvica), and Vela Palagruža (Salamandrija plateau), and from Resnik, Rt Ploča, and Cvituša near Lovinac.⁶ Old and recent finds of Issaeian coins are known from Bribir, Gubavčevo Polje, Nin, Plavno, Podgrađe, Starigrad Paklenica, and Trojan (Stabanj), as well as from the town of Vis.⁷ A specimen from Senj or an island in the Kvarner Gulf, that was described by F. Kenner as an "AE 4" with "Head of Pallas r. / Horse trotting" and the legend $\text{I}\Sigma$, may have been an Issaeian coin of the series with Head of Athena / stag.⁸ Single finds of coins of Issa and of the Issaeian settlement on Korčula

je iznova razmotriti *status quaestionis* u vezi s djelovanjem isejske kovnice i ispitati neke od glavnih značajki isejskog novca. Pod njegovim vodstvom bitno su se proširile spoznaje o materijalnoj kulturi Ise i njezinim vezama s helenističkim svijetom. Istraživanja koja u Isi upravo provodi novi naraštaj dalmatinskih arheologa bacaju novo svjetlo na urbanistički plan grada, njegovo trgovačko gospodarstvo i njegove odnose s ostatkom Sredozemlja. Stoga se čini kako bi Kiriginovim postignućima bilo prikladno iskazati počast preispitivanjem isejskog novca s gledišta razvoja monetizacije i monetarnih odnosa na tom prostoru.

Nalazi isejskog novca izvan srednje Dalmacije

U zadnjih petnaest godina znatno se povećao broj komada isejskog novca nađenog na sustavnim iskopavanjima ili kao pojedinačni nalazi. Prvi put nakon 19. stoljeća primjerci iz dviju različitih emisija pronađeni su na nekoliko lokaliteta srednjeg i sjeveroistočnog Jadrana. Ti novi nalazi dolaze s otoka Visa (iz nekropole Vlačka njiva i Gradine na lokalitetu *Issa*), s Paga (Gradac, Smokvica) i Vele Palagruže (plato Salamandrija) te iz Resnika, Rta Ploče i Cvituše kod Lovinca.⁶ Stari i noviji nalazi tog novca poznati su i iz Bribira, Gubavčeva Polja, Nina, Plavnog, Podgrađa (Benkovac), Starigrada Paklenice, Trojana (Stabanj) i samoga Visa.⁷ Primjerak iz Senja ili s jednog od kvarnerskih otoka, koji je F. Kenner opisao kao "AE 4" s "glavom Palas d. / konjem u kasu" i legendom $\text{I}\Sigma$, mogao bi predstavljati isejski novac tipa glava Atene / jelen.⁸ Dosad nepoznat novac iz Ise i isejske potkolonije na Korčuli, nađen na liburnskoj gradini Budim oko 20 km sjeveroistočno od Zadra, uklapa se u taj obrazac

6 Bonačić Mandinić 2014, p. 216, nos. 8-10; Bonačić Mandinić 2013, p. 361, no. 15; Bonačić Mandinić 2011, p. 136, nos. 3766-3767; Bonačić Mandinić 2004b, pp. 152-153, Fig. 3. A coin with Head of Athena r. / stag found in B. Čargo's excavations in 2008 (AMS 14004: 16 mm, 3.05 g; 1h) is still unpublished. See also Dubolnić Glavan, Glavaš 2011, pp. 101, 111, no. 4; Ilkić, Kožul 2017, pp. 95-96, nos. 13-14.

7 Šeparović 2013, pp. 530-531, nos. 7-11; cf. Visonà 2010a, p. 21, n. 37. According to B. Živaljić (a collector of Podstrana, near Split), two coins of Issa with Female head / star (20 mm; 5.46 g) and Head of Athena r. / stag (18 mm; 3.76 g) were found in private garden plots on Vis in 2002. I wish to thank M. Ilkić for providing me with an updated list of Issaeian coin finds from Liburnia. See Ilkić *et al.* 2014; Šešelj, Ilkić 2014; Šešelj, Ilkić 2015; Ilkić, Čelhar forthcoming; Ilkić, Šešelj in this journal.

8 Kenner 1865, pp. 124-125 (attributed to Amphipolis).

6 Bonačić Mandinić 2014, str. 216, br. 8-10; Bonačić Mandinić 2013, str. 361, br. 15; Bonačić Mandinić 2011, str. 136, br. 3766-3767; Bonačić Mandinić 2004b, str. 152-153, sl. 3. Primjerak s glavom Atene d. / jelena, nađen prilikom iskopavanja koja je 2008. vodio B. Čargo (AMS 14004: 16 mm, 3,05 g; 1h) još je neobjavljen. Vidi i Dubolnić Glavan, Glavaš 2011, str. 101, 111, br. 4; Ilkić, Kožul 2017, str. 95-96, br. 13-14.

7 Šeparović 2013, str. 530-531, br. 7-11; usp. Visonà 2010a, str. 21, bilj. 37. Prema B. Živaljiću (kolekcionar iz Podstrane kod Splita), dva primjerka isejskog novca s glavom Afrodite / zvijezdom (20 mm; 5,46 g) i glavom Atene d. / jelenom (18 mm; 3,76 g) nađena su 2002. unutar privatnih okućnica na Visu. Zahvaljujem M. Ilkiću što mi je dostavio ažurirani popis nalaza isejskog novca iz Liburnije. Vidi Ilkić *et al.* 2014; Šešelj, Ilkić 2014; Šešelj, Ilkić 2015; Ilkić, Čelhar pred objavom; Ilkić, Šešelj u ovom časopisu.

8 Kenner 1865, str. 124-125 (pripisuje se Amfipolu).

from Budim, a Liburnian hillfort c. 20 km to the north-east of Zadar, fit this pattern of distribution.⁹ Unconfirmed finds of Issaeian coins have also been reported from Ošanjići, a stronghold of the Daorsi to the east of the Neretva River, and from Risan.¹⁰ In addition (and despite the fact that sales of Issaeian coins have been exceedingly rare throughout the 20th century), an uptick in the number of specimens sold in trade has occurred since 2005. These include examples with Head of Athena / goat, Head of Athena / stag, Volute crater / grape cluster, Head of Herakles / cantharos, and Male head / cantharos (Figs. 1-5).¹¹ Their generally good condition suggests that they come from old collections rather than from new and undocumented discoveries.

The geographical range of the finds raises questions about the function of this coinage in a wider regional context. The presence of Issaeian coins at various coastal and inland sites in northern Dalmatia has been interpreted as an indicator of commercial relations between the Issaeian Greeks and the local indigenous populations.¹² However, it seems odd that more finds come from areas whose inhabitants did not mint coins than from the littoral where the Issaeians had founded sub-colonies that shared Issa's monetized economy. It

distribucije.⁹ Drugi nepotvrđeni nalazi isejskog novca zabilježeni su u Ošanjićima, daorskoj gradini istočno od Neretve, i Risnu.¹⁰

Isto tako, unatoč tome što se isejski novac tijekom 20. stoljeća prodavao izrazito rijetko, nakon 2005. dolazi do blagog porasta u broju primjeraka prodanih na tržištu. Među njima su primjerci s glavom Atene / kozom, glavom Atene / jelenom, volutnim kraterom / grozdom, glavom Herakla / kantarom i glavom muškarca / kantarom (sl. 1-5).¹¹ Njihovo općenito dobro stanje ukazuje na to da potječu iz starih zbirki, a ne iz novih i nedokumentiranih otkrića.

S obzirom na prostornu distribuciju nalaza nameću se pitanja uporabe tog novca u širem regionalnom kontekstu. Prisutnost isejskog novca na raznim lokalitetima u priobalju i unutrašnjosti sjeverne Dalmacije tumači se kao pokazatelj trgovačkih odnosa između isejskih Grka i domaćega starosjedilačkog stanovništva.¹² No, čudno je to što iz područja čiji stanovnici nisu kovali novac dolazi više nalaza negoli iz priobalja, gdje su Isejci ustanovili potkolonije koje su tako postale i dio monetiziranoga gospodarstva Ise. Znakovito je i to što je isejski novac pronađen u liburnskim i japodskim gradinama (Bribir, Trojan, Budim, Podgrađe (*Asseria*), Gradac, Cvituša). Nažalost, malo toga se zna o materijalnoj kulturi tih naseobina u helenistič-

9 Ilkić 2016.

10 See Dragičević 2016, p. 116, n. 65. Issaeian coins were in the collection of the Franciscan monastery of St. Anthony in Humac near Ljubuški, according to Kraljević 1985, p. 134 (information by I. Dragičević). Two Issaeian coins are said to have been found in the Polish excavations at Risan (personal communication by P. Dyczek on 4.06.2016; cf. Dyczek 2014, pp. 96, 99). However, a specimen listed by Ciołek 2011, p. 302, n. 696 (11 x 12 mm, 0.37 g) is probably not Issaeian, because its module and weight are too small and its obverse type faces in the wrong direction. I am very grateful to I. Dragičević for providing me with the data in Ciołek's monograph.

11 Visonà 2005, pp. 33-34; Visonà 2010a, p. 18, n. 18. The specimen listed in Dorotheum Sonder-Münzauktion Sammlung Apostolo Zeno 1668-1750, III, Griechische Münzen (26-27.3.1957), lot 3612, may be the same coin illustrated by Carli 1861, p. 17. See also Münzen u. Medaillen Deutschland 17 (4.10.2005), lot 599 (Head of Heracles / cantharos; 21 mm, 7.06 g = *SNG Greece* 7, 523); Münzen und Medaillen Deutschland 21 (24-25.5.2007), lots 307-309 (Head of Athena / goat; 22 mm, 6.64 g; Head of Athena / stag, 4.09g g; Male head / cantharos, 5.35 g); LHS 100 (23-24.4.2007), lot 585 (includes 1 coin with Volute crater / grape cluster); CNG E-Auction 392 (1.03.2017), lots 121-122 (Head of Athena / goat; 23 mm, 8.38 g, 11h; Male head / cantharos; 15 mm, 3.62 g, 4h).

12 Šeparović 2013, pp. 526-528; cf. Visonà 2010a, p. 21, no. 37.

9 Ilkić 2016.

10 Vidi Dragičević 2016, str. 116, bilj. 65. Prema Kraljeviću 1985, str. 134, isejski novac navodno je bio dio zbirke franjevačkog samostana sv. Ante u Humcu kod Ljubuškog (izvor podatka: I. Dragičević). Dva primjerk a isejskog novca navodno su nađena prilikom poljskih iskopavanja u Risnu (osobni razgovor sa P. Dyczekom od 4. 6. 2016.; usp. Dyczek 2014, str. 96, 99). No primjerak koji navodi Ciołek 2011, str. 302, br. 696 (11 x 12 mm, 0,37 g) vjerojatno nije isejski jer je premalenog promjera i težine, a aversni tip gleda na krivu stranu. I. Dragičeviću dugujem veliku zahvalnost što mi je dostavio podatke iz monografije R. Ciołek.

11 Visonà 2005, str. 33-34; Visonà 2010a, str. 18, bilj. 18. Primjerak koji se navodi u Dorotheum Sonder-Münzauktion Sammlung Apostolo Zeno 1668-1750, III, Griechische Münzen (26.-27. 3. 1957.), lot 3612, možda je onaj isti što ga opisuje i Carli 1861, str. 17. Vidi i Münzen u. Medaillen Deutschland 17 (4. 10. 2005.), lot 599 (glava Herakla / kantar; 21 mm, 7,06 g = *SNG Greece* 7, 523); Münzen und Medaillen Deutschland 21 (24 -25. 5. 2007.), lot 307-309 (glava Atene / koza; 22 mm, 6,64 g; glava Atene / jelen, 4,9 g; glava muškarca / kantar, 5,35 g); LHS 100 (23.-24. 4 .2007.), lot 585 (uključuje 1 primjerak s volutnim kraterom / grozdom); CNG E-Auction 392 (1. 3. 2017.), lot 121-122 (glava Atene / koza; 23 mm, 8,38 g, 11h; glava muškarca / kantar; 15 mm, 3,62 g, 4h).

12 Šeparović 2013, str. 526-528; usp. Visonà 2010a, str. 21, br. 37.

is also significant that Issaeian coins have been found in Liburnian and Japodic hillforts (e.g., Bribir, Trojan, Budim, *Asseria*, Smokvica, and Cvituša). Unfortunately, little is known about the material culture of these settlements in the Hellenistic period and most finds are decontextualized. On the other hand, the Liburnians occasionally used silver coins of Metapontum and bronze coins of Metapontum and Pharos as grave goods.¹³ Some Greek coins from Liburnia could represent exotic items or ‘portable symbolic tokens’, *i.e.*, social artifacts to which no monetary value was attached.¹⁴ But even if the Liburnians may have been familiar with the monetary use of coinage before the Roman conquest, it is unlikely that Issaeian and other Greek traders used bronze coins of small intrinsic value to pay for Liburnian commodities or services.

In contrast, very few if any finds of Issaeian coins come from the southern Adriatic. The presence of a coin of Issa in Albania could not be verified.¹⁵ Three coins found in excavations on Corfu and attributed to Issa are not recognizably Issaeian,¹⁶ and two coins from Olynthus and Corinth have been wrongly attributed to Issa.¹⁷ Issaeian coins are also absent from the archaeological record of the western shore of the Adriatic, although an unprovenanced ‘Joniosmünze’

kom razdoblju, a većina nalaza je dekontekstualizirana. No Liburni su brončani novac iz Metaponta i Fara možda povremeno rabili kao grobni prilog.¹³ Primjerci grčkog novca iz Liburnije mogli su predstavljati i ratni plijen, egzotične predmete ili “nosivo simbolično značenje”, tj. artefakte društvenoga značenja, kojima se nije pridavala nikakva monetarna vrijednost.¹⁴ No čak i ako su neki starosjedilački žitelji Dalmacije možda i bili upoznati s monetarnom uporabom novca prije rimskog osvajanja, teško da bi isejski i drugi grčki trgovci rabili brončani novac male vrijednosti kako bi plaćali liburnsku robu i usluge.

Nasuprot tome, s južnog Jadrana potječe vrlo malo nalaza isejskoga novca, ako ih uopće i ima. Nije se moglo potvrditi da u Albaniji postoji jedan primjerak iz Ise.¹⁵ Tri novca nađena prilikom iskopavanja na Krfu koji se pripisuju Isi, nisu jasno prepoznatljivi kao isejski,¹⁶ a dva primjerka iz Olinta, odnosno Korinta pogrešno su pripisana Isi.¹⁷ Isejskog novca nema ni među arheološkom građom sa zapadne obale Jadrana, premda talijanski znanstvenici smatraju kako su ondje nađeni jedan primjerak Jonijeva novca neznanog podrijetla i jedan brončani primjerak s glavom Atene / kozom iz zbirke O. De Lea, kao i još jedan primjerak s glavom Atene / kozom iz gradske zbirke

13 For some of these finds see Visonà 2014, p. 128, no. 105 (quoting Reisch 1912, p. 88; Valenti 1932, p. 16).

14 Cf. Luley 2008, pp. 182-187. Luley has suggested that coins at Lattara ‘may have functioned as tokens for designating the transactions of goods and for calculating credit’, without becoming ‘an indigenous standard of value, a mode of payment, or a means of exchange for local products’ (p. 184).

15 Camilleri 2008; Gjongecaj 2011, pp. 216-217. Although Gjongecaj remembers seeing an Issaeian coin with Volute crater / grape cluster in Shkodër’s Muzeu Historik (personal communication, 10.06.2016), this specimen is not in the Shkodër collection according to Zamir Tafilica, the Museum’s director (e-mail of 19.06.2016).

16 I am very grateful to E. Bonelou for providing me with plaster casts and data of these coins (inv. nos. 2631, 2717, and 2900), only two of which were listed by Evelpide 1965, p. 402, nos. 262-263. It is uncertain whether a bronze with Head of Athena I. / stag in *SNG Grèce 1759* was collected in Corfu. An Issaeian coin with Female head / star in the British Museum (6.32 g) comes from the collection of J. Woodhouse, which was assembled in Corfu: see Riemann 1879, p. 54.

17 Robinson 1933, pp. 82-83, no. 733; Price 1967, pp. 359 and 376, no. 46. Joan E. Fisher, who sent me plaster casts of an illegible coin from the Corinth excavations attributed to Issa by Price, did not believe that it belonged to Issa (personal communication, 25.07.1975), *pace* Miše, Touloumtzidou 2015, p. 306.

13 O ovim nalazima vidi Visonà 2014, str. 128, br. 105 (gdje se citiraju Reisch 1912, str. 88; Valenti 1932, str. 16).

14 Usp. Luley 2008, str. 182-187. Luley tvrdi kako je novac u Latari “možda služio kao simbol za označavanje robnih transakcija ili izračunavanje kredita”, pri čemu nije postao “uvriježena norma vrijednosti, način plaćanja ili sredstvo razmjene tamošnjih proizvoda” (str. 184).

15 Camilleri 2008; Gjongecaj 2011, str. 216-217. Iako se Gjongecaj sjeća da je u skadarskom Muzeu Historik vidjela isejski novac s volutnim kraterom / grozdom (osobni razgovor, 10. 6. 2016.), taj se primjerak ne nalazi u skadarskoj zbirci prema Zamiru Tafilici, ravnatelju Muzeja (e-poruka od 19. 6. 2016.).

16 E. Bonelou dugujem veliku zahvalnost što mi je dala gipsane odljeve i podatke o tim primjercima (inv. br. 2631, 2717 i 2900), od kojih njih samo dva navodi Evelpide 1965, str. 402, br. 262-263. Nije sigurno je li brončani primjerak s glavom Atene I. / jelenom u *SNG Grèce 1759* pribavljen na Krfu. Primjerak isejskog novca s glavom žene / zvijezdom u British Museum (6,32 g) potječe iz zbirke J. Woodhousea, koja je sakupljena na Krfu; vidi Riemann 1879, str. 54.

17 Robinson 1933, str. 82-83, br. 733; Price 1967, str. 359 i 376, br. 46. Joan E. Fisher, koja mi je poslala gipsane odljeve nerazaznatljivog primjerka koji je nađen prilikom iskopavanja u Korintu, a Price ga pripisuje Isi, nije vjerovala da potječe s Ise (osobni razgovor, 25. 7. 1975.), *pace* Miše, Touloumtzidou 2015, str. 306.

and a bronze with Head of Athena / goat in O. De Leo's collection, and another example with Head of Athena / goat in Vieste's civic collection have been treated as local finds by Italian scholars.¹⁸ A rare issue with Head of Heracles / cantharos from the River Liri, which was recorded in 2004, may be the westernmost find of an Issaeian coin known to date is (Fig. 6).¹⁹ Nonetheless, the possibility that some Issaeian coins reached southeastern Italy is corroborated by the finds from the Vela Palagruža excavations. This island was a renowned sanctuary site for the cult of Diomedes, a meeting place for sailors and other travelers, and a way station for traders crossing the Adriatic on the easiest route between the two shores.²⁰ It is also noteworthy that bronze coins from Apulian and Calabrian mints have been found at Palagruža, Vis, and at various sites in Dalmatia and Hercegovina.²¹ Although the Greek coins from Palagruža represent votive offerings, they suggest that Issaeian merchants bound for Italy and southern Italian *negotiatores* who crossed the Adriatic carried with them bronze currency that could be used as a means of payment and for noneconomic functions. The iconographic and metrological similarities between some Issaeian and Apulian coins may have facilitated their acceptance, at least occasionally, on both sides of the Adriatic. The fabric, module, and weight of some 3rd-century bronzes of Arpi, Azetium, Butuntum, Rubi, and Salapia, in particular, are comparable to those of the heaviest Issaeian denomination with Head of Athena / goat.²² Moreover, the distribution of finds of Apulian and Calabrian issues in

u gradu Vieste.¹⁸ Primjerak rijetke emisije s glavom Herakla / kantarom, izvađen iz rijeke Liri i zabilježen 2004. godine, možda je najzapadniji dosad poznati nalaz isejskog novca (sl. 6).¹⁹ No u prilog mogućnosti da je do jugoistočne Italije ipak stiglo nešto isejskog novca govore iskopine s Vele Palagruže. Taj otok bio je poznato mjesto štovanja Diomeda, okupljalište pomoraca i drugih putnika te usputna postaja za trgovce koji su Jadran prelazili najistočnijim pravcem između dviju obala.²⁰ Valja napomenuti i da je na Palagruži i Visu te na raznim lokalitetima u Dalmaciji i Hercegovini nađen brončani novac iz apulskih i kalabrijskih kovnica.²¹ Premda predstavljaju zavjetne darove, grčki novac s Vele Palagruže ukazuje i na to da su isejski trgovci koji su se zaputili u Italiju i južnotalijanski *negotiatores* koji su prelazili Jadran sa sobom nosili brončani novac koji se mogao rabiti i kao sredstvo plaćanja i u negospodarske svrhe. Ikonografske i metrološke sličnosti između nekih primjeraka isejskog i apulskog novca vjerojatno bi olakšale njegovo prihvaćanje s obje strane Jadrana. Svojom fakturom, promjerom i masom neki brončani komadi iz gradova Arpi, Azetium, Butuntum, Caelia, Rubi i Salpia - svi iz 3. stoljeća - osobito su usporedivi s primjercima najveće isejske nominale s glavom Atene / jarcem.²² K tome, distribucija nalaza apulskih i kalabrijskih emisija uvelike podsjeća na distribuciju keramike tipa *Gnathia* proizvedene u Tarentu i Kanuziju. Isto tako

-
- 18 Only two of the Issaeian coins in De Leo collection (inv. nos. 729-730) are today in Brindisi's Museo Archeologico Provinciale "Francesco Ribezzo": see Travaglini 1973, p. 240; Camilleri, D'Angela 2011, pp. 230, 237; Camilleri 2015, p. 797. Cf. Gorini 1989, p. 31; Visonà 2007, p. 391, n. 66; Visonà 2010a, pp. 21-22. The De Leo coins came from the environs of Carovigno, according to V.G. Camilleri (e-mail of 25.08. 2016).
- 19 Stannard's photo archives no. 100. 255 (20 mm; 5.75 g; 7h). I am grateful to C. Stannard for this information.
- 20 Kirigin *et al.* 2009, pp. 141-142, 149; Kirigin 2012, p. 171.
- 21 Cf. Miše 2013, pp. 106-114; Bonačić Mandinić 2013, pp. 359, 371; Bonačić Mandinić 2011, p. 136, no. 3768; Bonačić Mandinić 2014, p. 215; Ilkić *et al.* 2014, pp. 66, 68; Šešelj, Ilkić 2014, pp. 45, 48; Šešelj, Ilkić 2015, p. 427; Dragičević 2016, p. 121, no. 11; Ilkić, Čelhar forthcoming. I am very grateful to L. Šešelj, M. Ilkić, and I. Dragičević for sharing their data about recent coin finds from the territories of the Liburnians and the Daorsi.
- 22 See Travaglini 2010b, p. 385; Siciliano 1995a, pp. 74-77 (Group A, series 3-4); Colucci 2009. Cf. also *SNG Copenhagen Italy* 608, 626, 630, 643, 682, 685. For

- 18 U Museo Archeologico Provinciale "Francesco Ribezzo" u Brindisiju danas se čuvaju samo dva primjerka isejskog novca iz zbirke De Leo (inv. br. 729-730); vidi Travaglini 1973, str. 240; Camilleri, D'Angela 2011, str. 230, 237; Camilleri 2015, str. 797. Usp. Gorini 1989, str. 31; Visonà 2007, str. 391, bilj. 66; Visonà 2010a, str. 21-22. Prema V. G. Camilleri (e-poruka od 25. 8. 2016.), De Leovi primjerci potječu iz okolice Carovigna.
- 19 Stannardov foto-arhiv br. 100. 255 (20 mm; 5,75 g; 7h). Za ovaj podatak zahvalnost dugujem C. Stannardu.
- 20 Kirigin *et al.* 2009, str. 141-142, 149; Kirigin 2012, str. 171.
- 21 Usp. Miše 2013, str. 106-114; Bonačić Mandinić 2013, str. 359, 371; Bonačić Mandinić 2011, str. 136, br. 3768; Bonačić Mandinić 2014, str. 215; Ilkić *et al.* 2014, str. 66, 68; Šešelj, Ilkić 2014, str. 45, 48; Šešelj, Ilkić 2015, str. 427; Dragičević 2016, str. 121, br. 11; Ilkić, Čelhar - pred objavom. L. Šešelj, M. Ilkiću i I. Dragičeviću dugujem veliku zahvalnost što su mi ustupili podatke o novijim nalazima novca na područjima gdje su obitavali Liburni i Daorsi.
- 22 Vidi Travaglini 2010b, str. 385; Siciliano 1995a, str. 74-77 (Grupa A, serija 3-4); Colucci 2009. Usp. i *SNG Copenhagen Italy* 608, 626, 630, 643, 682, 685. Za datiranje dijela ovog novca, vidi i Libero Mangieri 2010, str. 64.

Dalmatia closely resembles that of *Gnathia* ware produced at Taras and *Canusium*, and there is evidence of direct trade between Issa and southeastern Italy in the 3rd century B.C.²³

This is not tantamount to saying that bronze coins from Magna Graecia (and Sicily) were normally used in Dalmatia. Issa's *trapezitai* or city magistrates presumably exchanged them for Issaeian coins. As a port city and a key node on one of the main eastern Adriatic routes, Issa attracted a large variety of coins from southern Italy and from all over the Mediterranean. This currency consisted mainly of κέρμα (or κερμάτιον), the small change that could be found in any maritime trade center of the Hellenistic world.²⁴ It would have been impractical and unprofitable to melt down or overstrike all the foreign coins that ended up in Issa's coffers as harbor fees, duties, or other revenues from trade. The Issaeians themselves could have used some of these coins in their trade voyages. Some foreign coins evidently remained in private hands at Issa, because they were used as grave offerings. Since Issa's coinage was minted on a small scale and was dependent on foreign coins as a source of blanks (as will be discussed below), circulation outside the Dalmatian archipelago may not have been desirable, for new blanks would have had to be procured or manufactured in order to replace coin losses and to meet demands for bronze currency within the polity. These data strengthen the impression that Issaeian coins circulated mainly within Dalmatia.²⁵ In comparison, the bronze coins of King Ballaios, which were minted in a single denomination, were known along the entire eastern Adriatic littoral and in Epirus; they also

postoje podatci o direktnoj trgovini između Ise i jugoistočne Italije u 3. stoljeću pr. Kr.²³

Time se ne tvrdi kako je brončani novac iz Velike Grčke (i Sicilije) na prostoru Dalmacije bio u redovnoj uporabi. Isejski *trapezitai* ili gradski magistrati po svoj su ga prilici mijenjali za isejski novac. U Issu je, kao lučki grad i jedno od ključnih čvorišta glavnih istočnojadranskih pravaca, pristizao raznovrstan novac iz južne Italije, pa i čitavog Sredozemlja. Taj se novac uglavnom sastojao od κέρμα (ili κερμάτιον), sitnog novca kakav se u helenističkom svijetu mogao naći u svakom pomorsko-trgovačkom središtu.²⁴ Bilo bi nesporno i neisplativo rastaljavati ili prekivati sve komade inozemnog novca koji je u isejskim škrinjama završio na ime lučkih pristojba, carina ili drugih prihoda od trgovine. Nekim od tih novaca na svojim su se trgovačkim putovanjima možda koristili i sami Isejci. Dio inozemnog novca u Isi očito je ostao u privatnom vlasništvu jer je poslužio kao grobni prilog. K tome, kako se isejski novac kovao u maloj količini i ovisio je o inozemnom novcu kao izvoru kovanih pločica (o čemu će se govoriti u nastavku), njegov optjecaj izvan dalmatinskog otočja možda nije bio poželjan jer bi se, radi nadomještanja izgubljenog novca i zadovoljavanja potražnje za brončanim novcem unutar kolonije, morale nabavljati ili proizvoditi nove kovne pločice. Te činjenice pojačavaju dojam da su isejski novci bili u optjecaju uglavnom unutar Dalmacije.²⁵ Nasuprot tome, brončani novac kralja Baleja, koji se kovao u samo jednoj nominali, bio je poznat duž cijelog istočnog priobalja Jadrana i u Epiru. Stigao je do Italije i Sardinije, pa čak i do južnog Banata, Mađarske i Slovačke.²⁶ Razlozi njegovoj širokoj rasprostranjenosti još uvijek su nejasni.

---

the dating of some of these coinages see also Libero Mangieri 2010, p. 64.

- 23 Kirigin 1996, p. 122; Travaglini 2010, p. 387; Lippolis 2015, pp. 140-141; Miše 2013, pp. 103-104, 106-107, 109, 113, 119; Miše 2015, pp. 23-30; cf. Šešelj, Ilkić 2015, pp. 423-424. For finds of silver and bronze coins of Taras in the Adriatic region, and particularly at Issa and in northern Dalmatia, see Bonačić Mandinić 2014, p. 215; Gorini 2013c, p. 122; Ilkić, Čelhar forthcoming. See also Travaglini 2010b, pp. 383-385; Arslan 2014, p. 439. For the leading role of Taras in the Adriatic trade see Marasco 1988, pp. 20-27; for the functions of coinage in regional and inter-regional trade cf. Reger 2011, pp. 378-387; Psoma 2016, pp. 106-107.
- 24 Šešelj, Ilkić 2015, p. 431, Fig. 7. Cf. Grandjean 1998, p. 38; Abdy 2013, pp. 464-467.
- 25 See the remarks by Manganaro 1999, p. 87; Manganaro 2002, p. 120, about a 'Joniosmünze' in the collection of Siracusa's Museo Archeologico Regionale.

- 23 Kirigin 1996, str. 122; Travaglini 2010, str. 387; Lippolis 2015, str. 140-141; Miše 2013, str. 103-104, 106-107, 109, 113, 119; Miše 2015, str. 23-30; usp. Šešelj, Ilkić 2015, str. 423-424. O nalazima tarenskog srebrnog i brončanog novca na prostoru Jadrana, a osobito u Isi i sjevernoj Dalmaciji, vidi Bonačić Mandinić 2014, str. 215; Gorini 2013c, str. 122; Ilkić, Čelhar pred objavom. Vidi i Travaglini 2010b, str. 383-385; Arslan 2014, str. 439. O vodećoj ulozi Tarenta u trgovini na Jadrano vidi Marasco 1988, str. 20-27; o ulozi novca u regionalnoj i međuregionalnoj trgovini, usp. Reger 2011, str. 378-387; Psoma 2016, str. 106-107.
- 24 Šešelj, Ilkić 2015, str. 431, sl. 7. Usp. Grandjean 1998, str. 38; Abdy 2013, str. 464-467.
- 25 Vidi napomene u Manganaro 1999, str. 87; Manganaro 2002, str. 120, o Jonijevu novcu iz zbirke Museo Archeologico Regionale u Siracusi.
- 26 Gorini 1989; Siciliano 1992, str. 681-682, br. 21-23; Ujes, Bakić 1996, str. 29; Gorini 2004, str. 167; Visonà 2010a, str. 22; Gorini 2013b, str. 292; Gorini 2013a, str. 791, 796; Barbato 2016, str. 143; Oikonomides-

travelled to Italy and Sardinia, and as far afield as southern Banat, Hungary, and Slovakia.²⁶

Beyond J. Brunšmid's chrono-typological approach

Archaeological evidence indicates that a Greek settlement existed on the island of Vis in the third quarter of the 4th century B.C., which supports the scant information provided by Pseudo Skylax's *Periplus* (composed between 338-337 B.C.) about the presence of a πόλις Ἑλληνίς at this time.²⁷ It seems futile to debate Diodorus' statements about the foundation of a Syracusan colony on Vis in the absence of significant finds.²⁸ No data about the city's earliest phases of occupation are currently available.²⁹ Several tombs in Issa's Martvilo necropolis have recently been assigned to the 'mid- to late 4th century B.C.', but all the grave goods that have been dated to c. 350 B.C. could be ascribed just as plausibly to the later 4th century, according to M. Ugarković.³⁰ It is also uncertain whether the earliest tomb assemblages on record belonged to the first generation of colonists or to their descendants, since an unknown number of graves in the Martvilo necropolis has been lost.³¹ Ongoing excavations at Issa may yet shed light on the late classical and early Hellenistic periods in the history of the site, although the Roman architectural phases seem to have obliterated most traces of earlier occupation.³²

Almost 120 years ago J. Brunšmid surmised that Issa's coinage began near the middle of the 4th century B.C. He understood that the 'Joniosmünzen' were

26 Gorini 1989; Siciliano 1992, pp. 681-682, nos. 21-23; Ujes, Bakić 1996, p. 29; Gorini 2004, p. 167; Visonà 2010a, p. 22; Gorini 2013b, p. 292; Gorini 2013a, pp. 791, 796; Barbato 2016, p. 143; Oikonomides-Karamesini 1986; Preka-Alexandri, Stoyas 2011, p. 676; Kolníková 2012, pp. 60-62, 172, no. 963.

27 For the dating of the *Periplus* see now Shipley 2011, pp. 6-8.

28 Cf. Stylianou 1998, pp. 193-196; Wilkes, Fischer-Hansen 2004, pp. 331-332; Miše, Touloumtzidou 2015, p. 274.

29 See Čargo 2016, p. 50.

30 Čargo 2010a, pp. 47-48. Ugarković has pointed out to me that a complete vessel from the Vlaška njiva necropolis could be earlier than the 4th century B.C. For a study of the Greek materials from this necropolis see Ugarković 2015.

31 Čargo 2010a, pp. 17-31. J. Jovanović is currently working on a doctoral dissertation on the materials from the Martvilo necropolis.

32 According to M. Miše, 'one important fact needs to be highlighted: [...] so far a closed stratigraphic unit from the Hellenistic period has not yet been found on the eastern Adriatic coast': see Miše 2015, p. 22.

Odmak od kronološko-tipološkog pristupa J. Brunšmida

Arheološki dokazi ukazuju na to da je grčka naseobina na otoku Visu postojala u trećoj četvrtini 4. stoljeća pr. Kr., što govori u prilog oskudnim navodima iz Pseudoskilakova *Peripla* (napisanog oko 338.-337. pr. Kr.), gdje se govori da je u to vrijeme postojao πόλις Ἑλληνίς.²⁷ Čini se kako je o Diodorovim tvrdnjama o osnutku sirakuške kolonije na Visu bespredmetno raspravljati u odsutnosti značajnijih nalaza.²⁸ Za sada nema nikakvih podataka o najranijim fazama kolonizacije grada.²⁹ Nekoliko grobnica na isejskoj nekropoli Mrtvilo nedavno je pripisano razdoblju od "sredine do kraja 4. stoljeća pr. Kr.", ali svi grobni priloz koji su smješteni oko 350. godine mogu se jednako uvjerljivo pripisati i kasnijem 4. stoljeću.³⁰ Nije sigurno ni jesu li najranije zabilježene grobne cjeline pripadale prvom naraštaju naseljenika ili njihovim potomcima jer se nepoznatom broju grobova na nekropoli Mrtvilo izgubio trag.³¹ U Isi su u tijeku iskopavanja koja još mogu baciti svjetlo na kasno klasično i rano helenističko razdoblje u povijesti ovog lokaliteta, premda su faze rimske arhitekture možda izbrisale većinu tragova ranije kolonizacije.³²

Prije gotovo 120 godina J. Brunšmid je iznio tezu kako se isejski novac počeo kovati oko sredine 4. stoljeća pr. Kr. Pretpostavio je kako je Jonijev novac bio najranija grčka emisija s otoka Visa, ali nije znao da je dijelom nastao prekivanjem sirakuškoga brončanog novca s glavom Atene / zvijezdom između dva dupina i s glavom Atene / hipokampom. Toga nije bio svjestan ni F. Imhoof-Blumer.³³ Brunšmid je isejski novac sa ženskom glavom / osmerokrakom zvijezdom (sl. 7) smjestio u "zweiten Periode der Thätigkeit", a sve

Karamesini 1986; Preka-Alexandri, Stoyas 2011, str. 676; Kolníková 2012, str. 60-62, 172, br. 963.

27 O datiranju *Peripla* sada vidi Shipley 2011, str. 6-8.

28 Usp. Stylianou 1998, str. 193-196; Wilkes, Fischer-Hansen 2004, str. 331-332; Miše, Touloumtzidou 2015, str. 274.

29 Vidi Čargo 2016, str. 50.

30 Čargo 2010a, str. 47-48. To zapažanje iznosi M. Ugarković, koja ističe kako bi u cijelosti sačuvana posuda s Vlaške njive mogla potjecati iz razdoblja prije 4. st. pr. Kr. O cjelovitoj studiji građe iz te nekropole, vidi Ugarković 2015.

31 Čargo 2010a, str. 17-31. J. Jovanović radi na pripremi doktorske disertacije na temu materijala s Martvila.

32 Prema M. Miše, "treba naglasiti jednu važnu činjenicu: [...] na istočnoj obali Jadrana dosad nije pronađena ni jedna zatvorena stratigrafska cjelina iz helenističkog razdoblja"; vidi Miše 2015, str. 22.

33 Imhoof-Blumer 1884, str. 258.

the earliest Greek issues from the island of Vis, but he did not know that some of them were overstruck upon Syracusan bronze coins with Head of Athena / star between dolphins and with Head of Athena / hippocamp. F. Imhoof-Blumer also had been unaware of these overstriking.³³ Brunšmid assigned Issa's coins with Female head / eight-ray star (Fig. 7) to a 'zweiten Periode der Thätigkeit', and he dated all subsequent Issaeian issues to the 3rd and to the first half of the 2nd centuries B.C. on grounds of iconography and style.³⁴ He also documented the existence of Issaeian overstriking (particularly on coin of Metapontum), but did not discuss them in detail.³⁵ Overall, Brunšmid recorded Issaeian coins from over a dozen museum and private collections (including those in Glasgow, Klagenfurt, London, Modena, Osijek, Split, Venice, Vienna, Zadar, and Zagreb, and the Dojmi and Zanella collections at Vis).³⁶ In contrast, my database for a mint study of Issa includes coins from nearly 70 museums (see Appendix I), and from hoards, excavations, private collections, and sale catalogues in print and online.

J. Jeličić-Radonić has recently proposed to date the Issaeian coins with Female head / star to the first half of the 4th century. She believes that these are Issa's earliest issues and that their types were inspired by those on the bronze coins of Dionysius I of Syracuse. Her main arguments can be summarized as follows: since several examples of Issaeian coins with R/ star were overstruck by Pharos with Head of Persephone / goat, and since there is evidence that Pharos also overstruck Syracusan bronzes with Head of Athena / hippocamp that arrived in Dalmatia between 385/384-344 B.C., Issa's coins with Female head / star *must* have circulated concurrently with the Syracusan bronzes and the Pharians *must* have overstruck them when they overstruck the Syracusan coins.³⁷ Jeličić-Radonić's dating of these Issaeian coins echoes Imhoof-Blumer's, which was based exclusively on considerations of style.³⁸ She has also assumed that Issa minted coins under the rule of Dionysius I-II, thus implying that the Syracusan tyrants would have allowed a

kasnije isejske emisije u razdoblje do 3. st. i do prve polovice 2. st. pr. Kr., a sve na temelju ikonografije i stila.³⁴ Opazio je i da postoji prekovani novac (poglavito na novcu Metaponta), ali nije ga podrobnije obradio.³⁵ Sve u svemu, Brunšmid je zabilježio isejski novac u više od deset muzeja i privatnih zbirki (uključujući one u Glasgowu, Klagenfurtu, Londonu, Modeni, Osijeku, Splitu, Veneciji, Beču, Zadru i Zagrebu, kao i zbirke Dojmi i Zanella na Visu).³⁶ Nasuprot tome, baza podataka nastala za potrebe istraživanja isejske kovnice sadrži novac iz najmanje 70 muzeja (vidi Prilog I), kao i iz ostava, iskopavanja, privatnih zbirki i prodajnih kataloga u tiskanom i elektroničkom obliku.

J. Jeličić-Radonić nedavno je zaključila kako isejski novac sa ženskom glavom / zvijezdom treba smjestiti u prvu polovicu 4. stoljeća. Naime, smatra da su to najranije isejske emisije i da su im tipovi bili nadahnuti tipovima na brončanom novcu Dionizija I. Sirakuškog. Njezini glavni argumenti mogu se sažeti na sljedeći način: Kako je više primjeraka isejskog novca tipa RV / zvijezda prekovano farskim novcem s glavom Perzefone / kozom i budući da postoje dokazi da je farskim novcem prekivan i sirakuški brončani novac s glavom Atene / hipokampom, koji je u Dalmaciju stigao između 385./384. i 344. g. pr. Kr., isejski novac sa ženskom glavom / zvijezdom *nedvojbeno* je bio u optjecaju istovremeno sa sirakuškim brončanim novcem, a Farani su ga *nedvojbeno* prekivali kada su prekivali i sirakuški novac.³⁷ Jeličić-Radonić smješta isejski novac u isto razdoblje kao i Imhoof-Blumer, koji ga je datirao isključivo temeljem stilskih značajki.³⁸ Jeličić-Radonić pretpostavlja i da se novac u Isi kovao za vladavine Dionizija I.-II., što bi značilo kako su sirakuški tirani "zavisnom polisu"³⁹ dopustili emitiranje vlastitog novca. K tome, Jeličić-Radonić ne uzima u obzir različite obrasce u optjecaju brončanog novca tirana na prostoru *Magna Graecia* i Jadrana. U Lokri Epizefiri emisije s Atenom / hipokampom zadržale su se u optjecaju do prve polovice 3. stoljeća pr. Kr. i nisu prekovane.⁴⁰ U Dalmaciji, taj je novac

33 Imhoof-Blumer 1884, p. 258.

34 Brunšmid 1898, p. 59.

35 Brunšmid 1898, p. 63, no. 13.1; p. 64, nos. 18.1, 19.1, 19.3; p. 65, no. 21.3; p. 66, no. 30.1.

36 Brunšmid 1898, pp. 37-38. Brunšmid did not list any specimen from the Machiedo collection on the island of Hvar, even though he knew (p. 37, n. 29) that it included 14 Issaeian coins. For a contemporary review of Brunšmid's monograph, see Dressel 1900.

37 Jeličić-Radonić 2010, pp. 63-65.

38 Imhoof-Blumer 1884, pp. 251, 258-259.

34 Brunšmid 1898, str. 59.

35 Brunšmid 1898, str. 63, br. 13.1; str. 64, br. 18.1, 19.1, 19.3; str. 65, br. 21.3; str. 66, br. 30.1.

36 Brunšmid 1898, str. 37-38. Brunšmid nije naveo ni jedan primjerak iz zbirke Machiedo na otoku Hvaru, iako je znao (str. 37, br. 29) da je u njoj bilo 14 komada isejskog novca. Noviji osvrt na Brunšmidovu monografiju: Dressel 1900.

37 Jeličić-Radonić 2010, str. 63-65.

38 Imhoof-Blumer 1884, str. 251, 258-259.

39 Ovaj izraz preuzet je iz Wilkes, Fischer-Hansen 2004, str. 332.

40 Barello 1992, str. 338.

‘dependent polis’³⁹ to issue its own coins, and she has not taken into account the different patterns of circulation of the tyrants’ bronze currency in Magna Graecia and in the Adriatic region. At Locri Epizephyrii the issues with Athena / hippocamp remained in circulation until the first half of the 3rd century B.C., and were not overstruck.⁴⁰ In Dalmatia most of these coins were overstruck as soon as the Greeks on Issa (and Pharos) asserted their autonomy from Syracuse, but there is no evidence that they continued to be used after 300 B.C.

The late Z. Dukat and Jeličić-Radonić have also claimed that both Syracusan ‘hippocamps’ and Issaeian coins with R/ star overstruck by Pharos with Head of Persephone / goat I. have been found in the Remetin vrt (Stari Grad) excavations. However, their descriptions of these coins and their discussion of the contexts in which they were found are very problematic. The shape of the flan of an issue of Pharos (from sondage VII) said to have been overstruck on a coin of Syracuse with Athena / hippocamp lacks the globular fabric that is characteristic of the ‘hippocamps’ and shows no traces of overstriking. Another coin of Pharos (from sondage I) that is said to be overstruck on Issa has a bevelled and cracked edge profile, but shows no remains of undertypes.⁴¹ These sondages also yielded some small bronze coins of Pharos (N 224, N 486, N 493), which Dukat and Jeličić-Radonić would date to the second half of the 4th century B.C. because of their affinities with bronze coins of Paros bearing similar types that were found in another sondage at the same site (sondage A). Dukat and Jeličić-Radonić stated that the Parian colonists who settled Pharos brought these coins (referred to as ‘third-trias coins’) to Dalmatia in the first quarter of the 4th century B.C. But this assertion is unsubstantiated, especially because there is no evidence that Paros had a bronze coinage before the Hellenistic period.⁴² Although ‘The exact date of the first bronze issues of Paros is unclear, [...] the existence of fractional silver datable to the fourth century BC suggests that they are unlikely to date as far back as the founding of the colony of Pharos in c. 385’, and ‘there is no need to assume that the bronze

prekovan čim su se Grci u Isi (i Faru) osamostalili od Sirakuze, ali nema dokaza da je ostao u uporabi i nakon 300. g. pr. Kr.

Z. Dukat i Jeličić-Radonić također tvrde kako su i sirakuški “hipokampi” i isejski novac s RV / zvi-jezdom, koje su Farani prekovali glavom Perzefone / kozom I., nađeni prilikom istraživanja na lokalitetu Remetin vrt (Stari Grad). No u njihovim opisima tog novca i njihovim raspravama o kontekstima u kojima je nađen još je mnogo praznina. Oblik kovne pločice jedne farske emisije (iz sonde VII), koja je navodno prekovana na sirakuškom novcu s Atenom / hipokampom, ne odlikuje se kuglastom fakturom svojstvenom za “hipokampe”, a nisu vidljivi ni tragovi prekivanja. Još jedan primjerak farskog novca (iz sonde I), navodno prekovan na isejskom, ima zakošene i ispucane rubove, ali nema vidljivih ostataka prvog kova.⁴¹ U tim sondama nađeno je i nešto sitnih brončanih farskih novaca (N 224, N 486, N 493), koje Dukat i Jeličić-Radonić smještaju u drugu polovicu 4. stoljeća jer ih zbog sličnih tipova povezuju s brončanim parskim novcem nađenim na istom lokalitetu, ali u drugoj son-di (sondi A). Dukat i Jeličić-Radonić smatraju da su parski kolonisti koji su se nastanili u Faru taj novac (takozvani “novac trećine trijasa”) u Dalmaciju donijeli u prvoj četvrtini 4. st. pr. Kr. No to tumačenje nije potkrijepljeno, ponajprije zato što nema dokaza o tome da je na Paru prije helenističkog razdoblja uopće i bilo brončanog novca.⁴² Kako ističe J. A. N. Z. Tully, premda “točan datum prvih brončanih emisija Para nije jasan, [...] prisutnost sitnog srebrnog novca koji se može smjestiti u četvrto stoljeće pr. Kr. ukazuje na to kako nije vjerojatno da bi sezale tako daleko u prošlost koliko i osnivanje kolonije Far oko 385. godine”, tako da “nema potrebe pretpostavljati kako su prvi kolonisti kao predložak uzeli srebrni novac”.⁴³ To što Jeličić-Radonić zaključuje kako se farski brončani novac i sustav nominala već u prvoj polovici 4. st. pr. Kr. temeljio na sirakuškom standardu težine i parskim prototipovima, nije potkrijepljeno dokazima iz istraživanja na lokalitetu Remetin vrt. U jednom drugom članku Dukat i Jeličić-Radonić taj su isti sitni farski novac smjestile u drugu četvrtinu 4. stoljeća, nakon što su ga prethodno datirale između 350. i 300. godine

39 This phrase is borrowed from Wilkes, Fischer-Hansen 2004, p. 332.

40 Barello 1992, p. 338.

41 See Dukat, Jeličić-Radonić 2009, p. 330, no. 2 (N 373), described as a Pharian trias overstruck upon a Syracusan trias. The same coin is listed in Dukat and Jeličić-Radonić 2013a, p. 248, no. 3 (from sondage VII), without mention of overstriking. See also Dukat, Jeličić-Radonić 2013a, p. 249, no. 5 (N 223, from sondage I).

42 Tully 2013, pp. 13-16, 28-31, 89-130.

41 Vidi Dukat, Jeličić-Radonić 2009, str. 330, br. 2 (N 373), gdje se opisuje kao farski trijas prekovan na sirakuškom trijasu. Isti primjerak navodi se i u Dukat, Jeličić-Radonić 2013a, str. 248, br. 3 (iz sonde VII), ali nema spomena o prekivanju. Vidi i Dukat, Jeličić-Radonić 2013a, str. 249, br. 5 (N 223, iz sonde I).

42 Tully 2013, str. 13-16, 28-31, 89-130.

43 Tully 2013, str. 28-29. U Paru se novac u srebru prema egiptskom standardu kovao od 5. stoljeća pr. Kr. (*ibidem*, str. 21, 54, 70-75).

coins were taken as models by the original colonists,⁷ as J.A.N.Z. Tully has recently pointed out.⁴³ Dukat's and Jeličić-Radonić's conclusion that Pharos' bronze coinage and denominational system were based on a Syracusan weight standard and on Parian prototypes as early as the first quarter of the 4th century B.C. is not supported by the evidence from the Remetin vrt excavations. In another article, Dukat and Jeličić-Radonić have assigned the same small Pharian coins to the second quarter of the 4th century, after previously dating them to 350-300 B.C.⁴⁴ Pending a full publication of the archaeological assemblages from Remetin vrt, their reconstruction of the stratigraphy and the datings proposed by Dukat and Jeličić-Radonić remain uncertain. Jeličić Radonić and M. Katić have recently re-stated similar views about Pharos' earliest bronze issues without addressing Tully's arguments.⁴⁵

Jeličić-Radonić's identification of the female head on the obverse of the Issaeian coins with R/ star is equally open to question. She has followed N. Cambi's interpretation of this coin type as the head of Artemis, which he believes could have been based on a bronze portrait of the goddess that is presumed to have been found at Vis.⁴⁶ Yet, the hairstyle of the female head on these coins, which is similar to the κόρυμβος of the female head on the obverse of Syracusan tetraantes minted c. 425 B.C. (Fig. 8), was commonly used in the 4th century B.C. and is found on pottery from Metapontum and on gold jewelry from Taras.⁴⁷ Brunšmid first suggested that the Issaeian obverse type

pr. Kr.⁴⁴ Do cjelovite objave arheološke građe iz Remetina vrta, rekonstrukcija njegove stratigrafije i datacija koju daju Dukat i Jeličić-Radonić ostaju upitne. Jeličić-Radonić i M. Katić nedavno su ponovili slična gledišta o najranijim farskim brončanim emisijama, ali nisu uzeli u obzir argumente koje iznosi Tully.⁴⁵

Jednako je neuvjerljivo i to što Jeličić-Radonić žensku glavu na aversu isejskog novca poistovjećuje s tipom RV / zvijezda. Pritom slijedi N. Cambija, koji taj tip novca tumači kao glavu Artemide, koja se prema njegovu sudu možda temelji na brončanom portretu te božice nađenom na Visu.⁴⁶ No frizura prikazana na tom novcu više podsjeća na κόρυμβος ženske glave na aversu sirakuških tetrasa iskovanih oko 425. g. pr. Kr. (sl. 8). Istu frizuru ima i ženski lik graviran na krunici zlatnog prstena iz Tarenta, koji se može smjestiti oko 300. godine pr. Kr.⁴⁷ Brunšmid je prvi iznio tezu da isejski aversni tip prikazuje nimfu, a ne neku točno određenu božicu. Ta ikonografija još je jedna posebna značajka najranijih isejskih emisija, po kojoj se razlikuju od Jonijeva novca čiji tipovi naglašavaju povezanost s eponimnim junakom i s Jadranskim morem. Prikazi nimfa, koje su bile i personifikacije gradova, poznati su sa sicilskog i južnotalijanskog novca iz kasnog 5. i 4. st. pr. Kr.⁴⁸ No, nedavna teza G. Gorinija, prema kojoj je *Issa* bila vodena nimfa, neuvjerljiva je. Gorini tvrdi da "Tale identificazione con una personificazione di fonte potrebbe essere confermata dalla presenza a Gradina (Vis) di una sorgente di acqua dolce, situata proprio al centro della cinta muraria, con una certa analogia con la fonte Aretusa a Siracusa

43 Tully 2013, pp. 28-29. Paros struck coins in silver on the Aeginetan standard since the 5th century B.C. (*ibidem*, pp. 21, 54, 70-75).

44 Dukat, Jeličić-Radonić 2013b, pp. 47-48.

45 Jeličić-Radonić, Katić 2015, pp. 117-130; see Kirigin 2016. Approximately 500 coins have been found in the Remetin vrt excavations (information by B. Kirigin).

46 Jeličić-Radonić 2010, p. 64. A tentative identification of this coin type as Artemis was proposed by Imhoof-Blumer 1884, p. 250, no. 41. The assertion by Miše, Touloumtzidou 2015, p. 308, that 'It is [...] probable that the island sacred to Artemis, with a temple, was Issa' is not based on conclusive evidence.

47 See *SNG ANS* 5, 376-381 and cf. Owen, *Ancient Greek Coins of Sicily (Panormos-Tyrrhenoi)* no. 4006 (ex Thomas Virzi collection, 1907), accessed at www.edgarlowen.com/greek-coins-sicily-2-sales.shtml. Cf. the image on a red-figure *bombylios* from Metaponto, località Crocinia, tomb 4, datable to the 4th century B.C., in Metaponto's Museo Archeologico Nazionale and a finger ring from Taras illustrated by Masiello 1994, p. 308, Fig. 242. A Roman relief from the island of Brač shows the head of a nymph with a hairstyle recalling that of the female head on the Issaeian coins with R/ star: see Demicheli 2010, p. 178, Fig. 2 (on left).

44 Dukat, Jeličić-Radonić 2013b, str. 47-48.

45 Jeličić-Radonić, Katić 2015, str. 117-130; vidi Kirigin 2016. Prilikom iskopavanja na lokalitetu Remetin vrt nađeno je približno 500 primjeraka novca (izvor podatka: B. Kirigin).

46 Jeličić-Radonić 2010, str. 64. Moguće tumačenje ovog tipa kao Artemide predložio je Imhoof-Blumer 1884, str. 250, br. 41. Tvrdnja koju iznose Miše, Touloumtzidou 2015, str. 308, a prema kojoj je "vjerojatno [...] kako je otok posvećen Artemidi, s hramom, bila Issa", ne temelji se na čvrstim dokazima.

47 Vidi *SNG ANS* 5, 376-381 i usp. Owen, *Ancient Greek Coins of Sicily (Panormos-Tyrrhenoi)* br. 4006 (iz zbirke Thomas Virzi, 1907.), na mrežnoj stranici www.edgarlowen.com/greek-coins-sicily-2-sales.shtml. Za prsten iz Tarenta, vidi Masiello 1994, str. 308, sl. 242; usp. također sa slikom na crvenofiguralnom bombiliju iz Metaponta, s lokaliteta Crocinia, grobnica 4, koji se može smjestiti u 4. st. pr. Kr., a čuva se u Museo Archeologico Nazionale u Metapontu. Rimski reljef s otoka Brača prikazuje glavu nimfe koja frizuricom podsjeća na žensku glavu s isejskog novcu tipa RV / zvijezda: vidi Demicheli 2010, str. 178, sl. 2 (lijevo).

48 Zisa 1993; Antonaccio 1999; Gorini 1999, str. 173.

portrays a nymph rather than a specific goddess, and his interpretation may still be the most plausible. Portraits of nymphs that were also personifications of cities are known from Sicilian and southern Italian coins of the late 5th and 4th centuries B.C.⁴⁸ G. Gorini's recent suggestion that Issa was a water nymph, though, is unconvincing. Gorini has claimed that 'Tale identificazione con una personificazione di fonte potrebbe essere confermata dalla presenza a Gradina (Vis) di una sorgente di acqua dolce, situata proprio al centro della cinta muraria, con una certa analogia con la fonte Aretusa a Siracusa (Grabričević) [*sic!*]. È stato ipotizzato che proprio in prossimità di questa fonte sia sorto, già in età precoloniale un culto dedicato ad una divinità delle acque.'⁴⁹ The results of the archaeological investigations conducted at Issa in the last fifty years do not corroborate these assertions. No traces of a spring that could have been used before the arrival of the Greeks and might have inspired the myth of a water nymph have been located in the heart of the Issaeian settlement.⁵⁰ The female head and star may have evoked earlier Syracusan coin iconography, but the ideological content of these types is more explicit than that of the 'Joniosmünzen'. This iconography is another feature of Issa's earliest civic issues that sets them apart from the coins of the Ionios group, whose types advertise a connection with an eponymous hero and with the Adriatic sea. The adoption of brand-new devices, the use of the inscription ΙΣΣΑ (which may be interpreted both as a legend and as an abbreviated ethnic in lieu of ΙΣΣΑΙΩΝ), and the introduction of a single and lighter denomination, mark a break with tradition. These features are in keeping with the construction of a new identity and *polis* status by the Greek settlers on Vis.⁵¹

The Remetin vrt excavations have yielded no compelling evidence that Issa's first civic issues should be dated before 344 B.C. The minting of these coins probably took place after the 'Joniosmünzen' had ceased to be produced, as may be inferred from their absence in the Škudljivac hoard (interred *c.* 325/320

(Grabričević) [*sic!*]. È stato ipotizzato che proprio in prossimità di questa fonte sia sorto, già in età precoloniale un culto dedicato ad una divinità delle acque'.⁴⁹ Te tvrdnje nisu potkrijepljene nalazima arheoloških istraživanja koja su u Isi provedena u zadnjih pedeset godina. U srcu isejske naseobine nisu nađeni nikakvi tragovi vrele koje bi se koristilo prije dolaska Grka i nadahnulo mit o vodenoj nimfi.⁵⁰ Ženska glava i zvijezda možda i podsjećaju na ikonografiju ranijeg sirakuškog novca, ali ideološki sadržaj tih tipova eksplcitniji je od onog na Jonijevu novcu. Usvajanje posve novih koncepata, uporaba natpisa ΙΣΣΑ (koji se može tumačiti i kao legenda i kao kratica etnika ΙΣΣΑΙΩΝ) i uvođenje samo jedne, manje nominale označavaju raskid s tradicijom. Te značajke u skladu su i s nastojanjima grčkih naseljenika na Visu da izgrade nov identitet i ojačaju status polisa.⁵¹

Istraživanja na lokalitetu Remetin vrt nisu iznjedrila nikakve uvjerljive dokaze prema kojima bi prve autonomne emisije Ise trebalo smjestiti prije 344. g. pr. Kr. Taj se novac vjerojatno počeo kovati nakon prestanka proizvodnje Jonijeva novca, što se može zaključiti iz toga što ga nema u ostavi Škudiljevac (zakopanoj oko 325./320. g. pr. Kr.), koja predstavlja presjek brončanog novca koji je u Dalmaciji bio u optjecaju nakon sredine 4. stoljeća.⁵² Gorinijevu tvrdnju da njegov težinski standard treba povezati sa standardom Agatokla iz Sirakuze potkopava oskudnost sirakuške građe iz kasnog 4. i ranog 3. st. pr. Kr. među arheološkim izvorima u Isi.⁵³

48 Zisa 1993; Antonaccio 1999; Gorini 1999, p. 173.

49 Gorini 2009, p. 301. Gorini's ideas are based upon unsupported remarks made by B. Gabričević in 1968 and have been borrowed from P. Visonà's 1976 unpublished doctoral dissertation: see Visonà 1976, vol. II, pp. 408-409.

50 See Čargo 2016, p. 39, n. 28. I am grateful to B. Čargo, B. Kirigin, and M. Ugarković for their comments about Issa's water supply.

51 Cf. the remarks by Hansen, Heine Nielsen 2004, pp. 144-145; Howgego 2005, p. 1; Williamson 2005, p. 19; Visonà 2007, p. 489, n. 54; Knapp, van Dommelen 2010, pp. 4-6. See also *RPC I*, pp. 16-17.

49 Gorini 2009, str. 301. Gorinijeva promišljanja temelje se na nepotkrijepljenim zapažanjima koja je B. Gabričević iznio 1968. godine, a preuzeta su iz neobjavljenog doktorskog rada P. Visonà iz 1976. godine: vidi Visonà 1976, vol. II, str. 408-409.

50 Vidi Čargo 2016, str. 39, bilj. 28. B. Čargo, B. Kiriginu i M. Ugarković dugujem zahvalnost zbog njihovih osvrtu na vodoopskrbu Ise.

51 Usp. napomene u Hansen, Heine Nielsen 2004, str. 144-145; Howgego 2005, str. 1; Williamson 2005, str. 19; Visonà 2007, str. 489, bilj. 54; Knapp, van Dommelen 2010, str. 4-6. Vidi i *RPC I*, str. 16-17.

52 Visonà 1996, str. 151-152; Visonà 2010a, str. 27; Visonà 2013.

53 Gorini 1993, str. 286; Gorini 1999, str. 172; Gorini 2001, str. 16-17; usp. Marasco 1984, str. 109. Prema Miše 2013, str. 307, "ograničeni broj posuda uvezenih sa Sicilije u Issu, osobito tijekom 4. st. pr. Kr. iznenađujuć je s obzirom na to da je Issu vjerojatno utemeljio Dionizije Stariji Sirakuški". Teško je dokazati da su Japigi i Peuceti za vladavine Agatokla nastupali u ime Sirakuze radi potpore grčkim kolonijama u Dalmaciji, kako to navodi G. De Sensi Sestito (a prije njega Marasco 1984, str. 107), vidi De Sensi Sestito 2015, str. 51-52.

B.C.), which provides a cross-section of the bronze currency circulating in Dalmatia after the mid-4th century.⁵² Gorini's suggestion to link their weight standard to that of Agathocles of Syracuse is undermined by the rarity of Agathoclean coins in the central Adriatic and by the scarcity of Syracusan materials of the late 4th and early 3rd centuries B.C. in Issa's archaeological record.⁵³

Dating Issa's coins: The way forward

Issaeian coins have rarely been found in hoards and have not yet been found in sealed archaeological deposits; they cannot be dated on subjective grounds of iconography and style. Nevertheless, the relative dating of some issues can be established from overstriking whose undertypes have not been completely obliterated. Overstriking was a hallmark of Issaeian coinage from the start. By re-using the flans of Syracusan coins of Dionysius I-II for the 'Joniosmünzen', the Issaeians set a precedent for this practice.⁵⁴ Several Issaeian coins with Female head / star bear traces of illegible undertypes.⁵⁵ This denomination of c. 6-7 g may be metrologically related to the anepigraphic issue with Female head r. ('Hera?') / dolphin r., which Brunšmid listed as a half piece of the 'Joniosmünzen'. If so, the weight of Issa's earliest civic issues could have been based upon a reduction of at least 50 % in the standard of the 'Joniosmünzen.'

Datiranje isejskog novca: novi iskorak

Nalazi isejskog novca u ostavama su rijetki, a u stratigrafski zatvorenim arheološkim slojevima još nije ni pronađen. Ne može ga se datirati na subjektivnoj osnovi ikonografije i stila. No relativno datiranje određenih emisija moguće je izvršiti na temelju prekova s kojih nisu posve izbrisani tragovi prvoga kova. Prekivanje je od samoga početka bilo zaštitni znak isejskog novca. Uporabom sirakuškog novca Dionizija I-II. kao kovnih pločica za Jonijev novac Isejci su postavili presedan za ovaj postupak.⁵⁴ Na više primjeraka isejskog novca sa ženskom glavom / zvijezdom vidljivi su tragovi nerazpoznatljivog prvog kova.⁵⁵ Ta nominala od približno 6 do 7 g može se metrološki povezati s anepigrafskom emisijom sa ženskom glavom d. ('Hera?') / dupinom d., koju Brunšmid navodi kao polovicu nominale Jonijeva novca. Ako je tako, težina najranijih autonomnih emisija Ise temeljila se na standardu Jonijeva novca, umanjenom za najmanje 50 %.

Prekivani su i neki primjerci isejskog novca s glavom Atene / kozom (sl. 1).⁵⁶ U njihovom većem promjeru i težini (oko 7,5 do 8,5 g), novim tipovima i skraćenom etniku ogledaju se promjene u isejskom gospodarstvu (sl. 1). Potreba za novim monetarnim instrumentom možda se javila nakon 300. g. pr. Kr., kada su se trgovački odnosi s Apulijom bili u zamahu. Znakovito je da ovaj teži novac metrološki odgovara brončanim emisijama kovnica iz nekoliko daunskih i peucetskih gradova.⁵⁷ Novac iz Apulije i Kalabrije u Dalmaciji je zastupljen većim brojem nalaza nego sirakuški novac, koji se uglavnom svodi na emisije Hijerona II., a može ga se smjestiti između 269. i 215. g. pr. Kr.⁵⁸ Isejski uvoz keramike tipa *Gnathia* iz

52 Visonà 1996, pp. 151-152; Visonà 2010a, p. 27; Visonà 2013.

53 Gorini 1993, p. 286; Gorini 1999, p. 172; Gorini 2001, pp. 16-17; cf. Marasco 1984, p. 109. According to Miše, Touloumtzidou 2015, p. 307, 'The restricted number of imported vessels from Sicily to Issa, especially during the 4th c. BC, is surprising considering Issa's probable foundation by Dionysius the Elder of Syracuse.' It is hard to prove that Iapygians and Peucetians acted as proxies of Syracuse under Agathocles to support the Greek colonies in Dalmatia, as G. De Sensi Sestito has suggested (following Marasco 1984, p. 107): see De Sensi Sestito 2015, pp. 51-52.

54 Issa's use of overstriking in the late 4th century B.C. was not unique: the cities of Cassope and Elaea in Epirus overstruck bronze coins of Philip II of Macedonia, possibly under the reign of Cassander (306-297 B.C.): see Preka-Alexandri, Stoyas 2011, pp. 670-671, n. 39.

55 Cf. London (ex J. Woodhouse 1866; 6.32 g); Paris 306 (7.66 g); AMS 5592 (= Bonačić Mandinić 2004a, pp. 92-93, no. 171; 6.60 g; ex Dojmi coll.); Torino DC 20299 (9.829 g?); Verona (6.61 g); Vienna 11.735 (6.26 g).

54 Prekivanje nije bilo svojstveno samo Isi: u epirskim gradovima Kasope i Velija prekivao se brončani novac Filipa II. Makedonskog, možda za vladavine Kasandra (306.-297. g. pr. Kr.): vidi Preka-Alexandri, Stoyas 2011, str. 670-671, bilj. 39.

55 Usp. London (iz J. Woodhouse 1866; 6,32 g); Pariz 306 (7,66 g); AMS 5592 (= Bonačić Mandinić 2004a, str. 92-93, br. 171; 6,60 g; iz zbirke Dojmi); Torino DC 20299 (9,829 g?); Verona (6,61 g); Beč 11.735 (6,26 g).

56 Vidi bilješku 36 gore. Usp. *SNG Sweden II*, 1299; AMS 5595 (= Bonačić Mandinić 2004a, str. 96-97, br. 179; 7,57 g; iz zbirke Dojmi.); Pariz, Bibliothèque Nationale, Cabinet des Médailles (6,782 g; iz zbirke Delepière; možda prekov na novcu Arpija?).

57 Vidi bilješku 23 gore.

58 Vidi bilješku 22 gore. Vidi i Šešelj, Ilkić 2014, str. 45, sl. 3; Šešelj, Ilkić 2015, str. 426; Ilkić, Čelhar pred objavom; usp. Miše 2013, str. 104, 107-108, 110, 113.

Some examples of Issa's coins with Head of Athena / goat (Fig. 1) were also overstruck.⁵⁶ Their larger module, heavier weight (c. 7.5 to 8.5 g), new types, and abbreviated ethnic, are indicative of changes in Issa's economy (Fig. 1). A new monetary instrument may have been needed after 300 B.C., as commercial relations with Apulia increased. Significantly, these heavier coins are metrologically aligned with the bronze issues of several Daunian and Peucetian mints.⁵⁷ Coins from Apulia and Calabria are represented by a substantial number of Dalmatian finds, whereas Syracusan coins consist mostly of issues of Hieron II datable between 269-215 B.C.⁵⁸ The Issaeans import of *Gnathia* ware from southeastern Italy between the late 4th and the mid-3rd centuries B.C. contradict G. Marasco's assertion that Issa was relatively isolated 'dopo la caduta del dominio adriatico di Siracusa'.⁵⁹

The largest group of Issaeans overstrikes comprises a smaller denomination with Head of Athena / stag, which was entirely overstruck upon 3rd-century bronze coins of Metapontum (Fig. 2; cf. Fig. 18). Their undertypes provide a *terminus post quem* of c. 250 B.C. for the Issaeans second types.⁶⁰ G. Gorini surmised that these overstrikes may have been related to the arrival at Issa of Metapontine refugees, who would have brought their bronze coins with them.⁶¹ However, even though there is evidence for the presence of Metapontine Greeks in Attica, Peloponnesus, Phocis, and Aetolia in the 4th and 3rd centuries B.C., the epigraphic record of Acarnania, Epirus, and the Ionian and Adriatic islands does not include names of people from Metapontum.⁶² Moreover, the

jugoistočne Italije od kraja 4. do sredine 3. st. pr. Kr. u proturječju je s tvrdnjom G. Marasca, prema kojemu je Issa bila više-manje izolirana "dopo la caduta del dominio adriatico di Siracusa".⁵⁹

Najveću skupinu isejskih prekova čini manja nominala s glavom Atene / jelenom, koja je u cijelosti prekovana na brončanom novcu Metaponta iz 3. stoljeća (sl. 2; usp. sl. 18). Iz njihovog prvog kova proizlazi da bi *terminus post quem* za isejski drugi kov bio oko 250. g. pr. Kr.⁶⁰ G. Gorini je pretpostavio kako su ti prekovi možda bili povezani s dolaskom metapontskih izbjeglica u Isu, koji su sa sobom donijeli i svoj brončani novac.⁶¹ No, iako postoje dokazi o prisutnosti metapontskih Grka u Atici, na Peloponezu, u Fokidi i Etoliji tijekom 4. i 3. stoljeća pr. Kr., epigrafska građa iz Akarnanije, Epira te s jonskih i jadranskih otoka ne sadrži imena ljudi iz Metaponta.⁶² K tome, metapontski prvi kov pripada samo jednoj nominali težine 4 do 5 g (sl. 9-11),⁶³ tako da je teško povjerovati da bi "gruppi di Metapontini" (prema riječima Gorinija) izbjegli u Isu s tako probranim brončanim novcem.

Činjenica da se za prekivanje rabio samo metapontski novac točno određenog promjera i mase ukazuje na to da su Isejci možda nabavili veću količinu novca toga kova upravo radi njegova prekivanja. Druge vrste inozemnog brončanog novca prispjelog u Isu nisu se prekivale.⁶⁴ Ovaj metapontski brončani novac možda je uvezen iz Apulije, gdje ga je u optjecaju bila pozamašna količina,⁶⁵ a ne izravno iz Metaponta. Isejci su ga mogli prekovati u posljednjoj četvrtini 3. stoljeća, možda tijekom Drugoga punskog rata, jer je jedna od tih emisija, s glavom Demetre d. / dva klasa ječma (sl. 11) tipološki i stilski srodna novcu od četvrt šekela, koji su se u Metapontu proizvodili od oko 212. do 207. g. pr. Kr., dok ga je zaposjedala Kartaga, a nije ga bilo među građom iz ostave u Martina Franca, koja je ukopana oko 228. g. pr. Kr.⁶⁶

56 See above, footnote 36. Cf. *SNG Sweden II*, 1299; AMS 5595 (= Bonačić Mandinić 2004a, pp. 96-97, no. 179; 7.57 g; ex Dojmi coll.); and Paris, Bibliothèque Nationale, Cabinet des Médailles (6.782 g; ex Delepière coll.; possibly overstruck).

57 See above, footnote 23.

58 See above, footnote 22. See also Šešelj, Ilkić 2014, p. 45, Fig. 3; Šešelj, Ilkić 2015, p. 426; Ilkić, Čelhar forthcoming; cf. Miše 2013, pp. 104, 107-108, 110, 113.

59 Cf. Marasco 1988, p. 90 and above, footnote 24.

60 Johnston 1989, pp. 126-133. Johnston's chronology of the bronze coinage of Metapontum has been corroborated by recent finds of Metapontine coins in controlled excavations: cf. Johnston 1998, p. 830; Parente 2011; Giardino 2015, pp. 602, 604, 606 (Bosco Andriace hoard).

61 Cf. Visonà 1996, p. 154; Gorini 1989, p. 31; Gorini 2003, p. 51.

62 Nocita 2012, pp. 25, 33, 42, 52, 85, 89-94, 98.

59 Usp. Marasco 1988, str. 90 i bilješku 24 gore.

60 Johnston 1989, str. 126-133. Johnstonova kronologija brončanog novca Metaponta potkrijepljena je nedavnim nalazima metapontskog novca iz sustavnih iskopavanja; usp. Johnston 1998, str. 830; Parente 2011; Giardino 2015, str. 602, 604, 606 (ostava Bosco Andriace).

61 Usp. Visonà 1996, str. 154; Gorini 1989, str. 31; Gorini 2003, str. 51.

62 Nocita 2012, str. 25, 33, 42, 52, 85, 89-94, 98.

63 Vidi Visonà 1996, str. 155 i *HNI* 1682, 1702-1703, 1714.

64 Bonačić Mandinić 2014, str. 215-218.

65 Travaglini 2010a.

66 Usp. Johnston 1989, br. 75, 79-79 (= *HNI* 1711, 1714-1715) i *HNI* 1636. Vidi i Fronda 2010, str. 218-220, 267-268.

Metapontine undertypes belong to a single denomination weighing 4 to 5 g (Figs. 9-11).⁶³

The fact that only coins of Metapontum of a specific module and weight were used for the overstriking suggests that the Issaeans could have acquired a quantity of coins of this mint in order to overstrike them. Other foreign bronze coins that arrived at Issa were not overstruck.⁶⁴ These Metapontine bronze coins could have been imported from Apulia, where they circulated in quantity,⁶⁵ rather than directly from Metapontum. The Issaeans may have overstruck them in the last quarter of the 3rd century, perhaps towards the end of the Second Punic War, because one of these issues, bearing the Head of Demeter r. / two barley ears (Fig. 11), is typologically and stylistically akin to the silver quarter-shekels minted at Metapontum c. 212-207 B.C. under Carthaginian occupation and was not among the contents of the Martina Franca hoard, which was buried c. 228 B.C.⁶⁶

Another issue with Volute crater / grape cluster was overstruck upon Syracusan litras of Hieron II with Head of Poseidon / trident with a broad flan of c. 20 mm (Fig. 12) minted c. 269-240 B.C. (Figs. 13-15). This should be dated to the second half of the 3rd century, possibly as late as 210-200 B.C., by analogy with similar Roman and Carthaginian overstriking.⁶⁷ There are no indications that Issa maintained especially close ties with Syracuse throughout the 3rd century B.C., and it is unlikely that Hieron II's coins travelled to the Adriatic region after the Second Punic War.⁶⁸ The Issaeans second types represent the first attempt to advertise Issa's wine industry (and its association with the symposium and the cult of Dionysus) in a period of intense commercial activity and cultural interaction between southeastern Italy and Issa, when the city's economy was booming and its pottery industry was taking off. Potters from *Canusium* may have moved to

Još jedna emisija s volutnim kraterom / grozdom prekovana je na sirakuškim litrama Hijerona II. s glavom Posejdon / trozubom, na širokoj kovnoj pločici promjera oko 20 mm (sl. 12), iskovanoj negdje između 269. i 240. g. pr. Kr. (sl. 13-15). Zbog sličnosti s rimskim i kartaškim prekovima tu emisiju treba smjestiti u drugu polovicu 3. stoljeća, možda čak i negdje između 220. i 210. g. pr. Kr.⁶⁷ Nema naznaka da je Isa tijekom 3. st. pr. Kr. održavala osobito bliske veze sa Sirakuzom, a malo je vjerojatno i da bi novac Hijerona II. putovao do jadranskog prostora nakon Drugoga punskog rata.⁶⁸ Isejski prekovi predstavljaju prvi pokušaj promidžbe tamošnjeg vinarstva (i njegove povezanosti s gozbama u čast Dionizija i njegovim štovanjem) u razdoblju pojačane trgovine i kulturnih odnosa između jugoistočne Italije i Ise, kada je gospodarstvo grada bilo u procvatu, uključujući uzlet tamošnjeg lončarstva. Prema J. R. Greenu i B. Kiriginu lončari iz Kanuzija možda su se tada preselili u Isu i ondje osnovali lončarsku radionicu.⁶⁹

U Isi je prekovana i mala brončana emisija iz Dirahija s glavom Herakla / lukom, batinom i tobolcem, iskovana negdje između 300. i 250. g. pr. Kr., od koje je više primjeraka nađeno u Isi, Faru, na Braču i Palagruži.⁷⁰ Taj brončani novac bio je u širokom optjecaju na cijelom prostoru Jadrana, a postoje i dokazi o povezanosti Dirahija i srednje Dalmacije, osobito od kraja 3. do 1. st. pr. Kr.⁷¹ No zasad je poznat samo jedan isejski prekov na toj emisiji (sl. 16)⁷² - onaj sa

63 See Visonà 1996, p. 155 and *HNI* 1682, 1702-1703, 1714.

64 Bonačić Mandinić 2014, pp. 215-218.

65 Travaglini 2010a.

66 Cf. Johnston 1989, nos. 75, 79-79 (= *HNI* 1711, 1714-1715) and *HNI* 1636. See also Fronda 2010, pp. 218-220, 267-268.

67 See Frey-Kupper 2009, pp. 187-188; Visonà 2016c, pp. 122-123.

68 For finds of Hieron II's bronze coins from Apulia to the Veneto see Siciliano 1992, p. 681, no. 17; Gorini 2004, pp. 143, 164, 166; Gorini 2013a, p. 796; Gorini 2013b, p. 291; Bonačić Mandinić 2014, p. 216, no. 7; Šešelj, Ilkić 2014, p. 47; Dragičević 2016, p. 123, no. 14; Ilkić, Čelhar forthcoming. Cf. Kolniková 2012, pp. 62-63.

67 Vidi Frey-Kupper 2009, str. 187-188; Visonà 2016c, str. 122-123.

68 O nalazima brončanog novca Hijerona II. od Apulije do Veneta vidi Siciliano 1992, str. 681, br. 17; Gorini 2004, str. 143, 164, 166; Gorini 2013a, str. 796; Gorini 2013b, str. 291; Bonačić Mandinić 2014, str. 216, br. 7; Šešelj, Ilkić 2014, str. 47; Dragičević 2016, str. 123, br. 14; Ilkić, Čelhar - pred objavom. Usp. Kolniková 2012, str. 62-63.

69 Čargo, Miše 2010, str. 32; Miše 2013, str. 126; Miše, Touloumtzidou 2015, str. 304. Visonà 2007, str. 490, upozorava na simboličku važnost volutnog kratera u 3. st. pr. Kr.; vidi i Mazzei, Pietropaolo 1995; Ignatiadou 2014. O trgovačkoj razmjeni i političkim odnosima na Jadranu u 3. st. pr. Kr., usp. Marasco 1988, str. 18-29; Bandelli 2001; Coviello 2003.

70 O ovoj dataciji vidi Gjongecaj 2007, str. 103, 106, 109, 123, br. 124. O nalazima tog novca u Dalmaciji vidi Rathgeber 1841 (20 primjeraka vjerojatno iz Starog Grada); Mirnik 1979, str. 12, br. 12; Bonačić Mandinić, Visonà 2002, str. 328, 334-335, br. 15-18 (iz zbirke A. Zanella); Bonačić Mandinić 2013, str. 363, bilj. 22; usp. Coviello 2003, str. 103.

71 Ugarković 2013, p. 94.

72 Usporedi Arheološki muzej Split, br. 13311. Još jedan prekov kod kojega je prvi kov nejasan nađen je

Issa and established a pottery workshop there at this time, according to J.R. Green and B. Kirigin.⁶⁹

Issa also overstruck a small bronze issue of Dyrhachium with Head of Heracles / bow, club, and quiver, minted between c. 300-250 B.C., several specimens of which have been found at Issa, Pharos, and on the islands of Brač and Palagruža.⁷⁰ These bronze coins circulated widely across the Adriatic, and there is evidence of material connectivity between Dyrhachium and central Dalmatia, especially between the end of the 3rd and the 1st centuries B.C.⁷¹ However, very few Issaeans overstriking upon this issue are known thus far (Fig. 16),⁷² and its second types – a female head r. between I – Σ on the obverse, and a cantharos on the reverse – cannot be narrowly dated (Fig. 17). The Issaeans probably had connexions with southern Illyria during the Third Macedonian War, as Livy's mention of the presence of 12 Issaeans *lembi* in the harbor of Dyrhachium in 171 B.C. would suggest,⁷³ but there are no indications that the overstriking belongs to this period. The reduced module and lower weight of the coins with Female head / cantharos are consistent with the tendency towards the use of small denominations in the late Hellenistic period.⁷⁴ The Issaeans could

ženskom glavom okrenutom nadesno između I - Σ na aversu i kantarom na reversu - ali nemoguće ga je točnije datirati (sl. 17). Isejski su tijekom Trećega makedonskog rata vjerojatno održavali veze s južnom Ilirijom, što bi se dalo naslutiti iz toga što Livije spominje prisutnost 12 isejskih lembe u luci Dirahija godine 171. pr. Kr.,⁷³ ali nema naznaka da bi taj prekov pripadao tom razdoblju. Smanjeni promjer i težina novca sa ženskom glavom / kantarom u skladu su s naginjanjem k uporabi manjih nominala u kasnom helenističkom razdoblju.⁷⁴ Isejski su s kovanjem novca mogli nastaviti sve do 1. st. pr. Kr. jer su formalno bili slobodni do 56. g. pr. Kr.⁷⁵

Uz prekove, sve veći broj nalaza isejskoga i drugog grčkog novca u arheološkim cjelinama Ise i drugih lokaliteta u Dalmaciji pruža nadu kako će se doći do važnih novih spoznaja. No potrebno je odbaciti uvjerenje kako se dokazi o datiranju mogu izvesti iz novca nađenog u grobnim kontekstima.⁷⁶ Grčki novac nađen u grobnicama otkrivenim u Isi uglavnom je stariji (ponekad i kudikamo stariji) od keramike koja se s njime stavlja u vezu te služi tek kao *terminus post quem*. Primjerice, grobnica 3 na Martvilu, koja je zatvorena krajem 3. st. pr. Kr., sadržavala je diobol iz Herakleje, iskovan između 433. i 330. g. pr. Kr.⁷⁷ Ista nepodudarnost zabilježena je i na Vlaškoj njivi, gdje su dva diobola iz Velije i Tarenta nađena u grobnici 29, jedinoj grobnoj cjelini u kojoj je nađen i rimski republikanski denar, a koja je nedvojbeno zatvorena između 200. i 150. g. pr. Kr.⁷⁸ Hemiobol ili hemilitra nepoznatog podrijetla nađena je u grobnici 58, koja se može smjestiti između 150. i 100. g. pr. Kr.⁷⁹ Taj je obrazac dosljedan: u grobnici 28 na Vlaškoj njivi, koja je sadržavala tek jedan ženski ukop, a zatvorena je u drugoj polovici 2. st. pr. Kr., nađen je komad

69 Čargo, Miše 2010, p. 32; Miše 2013, p. 126; Miše, Touloumtzidou 2015, p. 304. Visonà 2007, p. 490, has called attention to the symbolic importance of the volute crater in the 3rd century B.C.: see also Mazzei, Pietropaolo 1995; Ignatiadou 2014. For commercial exchanges and political relations in the Adriatic in the 3rd century B.C. cf. Marasco 1988, pp. 18-29; Bandelli 2001; Coviello 2003.

70 For this dating see Gjongecaj 2007, pp. 103, 106, 109, 123, no. 124. For finds of these coins in Dalmatia see Rathgeber 1841 (20 specimens presumably from Starigrad); Mirnik 1979, p. 12, no. 12; Bonačić Mandinić, Visonà 2002, pp. 328, 334-335, nos. 15-18 (from A. Zanella's collection); Bonačić Mandinić 2013, p. 363, n. 22; cf. Coviello 2003, p. 103.

71 Ugarković 2013, p. 94.

72 Cf. Arheološki muzej Split, no. 13311. Another overstriking whose undertypes are unclear comes from the Palagruža excavations: according to M. Bonačić Mandinić, it may have been overstruck on an issue of Ballaios. See Bonačić Mandinić 2013, p. 361, no. 15 (AMS 13871). The Issaeans overstriking on Dyrhachium is in the collection of Zagreb's Arheološki muzej (no. 8583).

73 Marasco 1988, pp. 83-84 (quoting Livy 42.48.8). A *lembus* was a small commercial vessel that could hold 20 tons of cargo according to Kirigin *et al.* 2009, p. 138.

74 See Grandjean 1998; Abdy 2013, p. 466.

prilikom iskopavanja na Palagruži: prema M. Bonačić Mandinić možda je prekovan na novcu iz jedne od Ballejevih emisija. Vidi Bonačić Mandinić 2013, str. 361, br. 15 (AMS 13871). Isejski prekov na novcu iz Dirahija čuva se u zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu (br. 8583).

73 Marasco 1988, str. 83-84 (gdje se citira Livy 42.48.8). Prema Kiriginu *et al.* 2009, str. 138, lemb je bila mala trgovačka lađa koja je mogla ponijeti 20 tona tereta.

74 Vidi Grandjean 1998; Abdy 2013, str. 466.

75 Marasco 1988, str. 86, 97.

76 Usp. Miše 2013, str. 125-126; Miše, Touloumtzidou 2015, str. 308.

77 Visonà 1996, p. 154, n. 30.

78 Zahvalnost za ovaj podatak i sve iduće o kronologiji grobnica na Vlaškoj njivi dugujem M. Ugarković. O tom novcu vidi Bonačić Mandinić 2014, str. 215, br. 2, 4; 218, br. 21.

79 Bonačić Mandinić 2014, str. 215, br. 3.

have continued to strike coins down to the 1st century B.C., since they were nominally free until 56 B.C.⁷⁵

In addition to overstriking, the increasing number of finds of Issaeian and other Greek coins in archaeological assemblages at Issa and elsewhere in Dalmatia promises to yield significant new information. The notion that dating evidence can be obtained from coins found in funerary contexts, though, should be disavowed.⁷⁶ Greek coins found in tombs excavated at Issa are generally older (and sometimes much older) than the pottery associated with them and only provide a *terminus post quem*. For instance, tomb 3 at Martvilo, which was closed in the late 3rd century B.C., contained a diobol of Heraclea minted c. 433-330 B.C.⁷⁷ The same discrepancy has been recorded at Vlaška njiva, where two diobols of Velia and Taras come from tomb 29, a single burial that also yielded a Roman Republican denarius and must have been closed between 200-150 B.C.⁷⁸ A hemiobol or litra of uncertain attribution comes from tomb 58, which is datable to 150-100 B.C.⁷⁹ This pattern is consistent: Vlaška njiva's tomb 28, which contained a single female burial and was closed in the second half of the 2nd century B.C., yielded a coin of Issa with Female head / star datable to c. 320-300 B.C.; tomb 64, datable to the 3rd century B.C., contained a 'Kainon' issue minted c. 340 B.C., and tomb 70, which was closed between 150-100 B.C., contained a Mamertine *pentonkion* of the late 3rd century B.C.⁸⁰ The ceramic evidence is a much more reliable chronological indicator than any coins found in mortuary assemblages at Issa.⁸¹

Yet, there are some exceptions: Vlaška njiva's tomb 7, which contained a diobol of Taras in good condition minted in the 4th-3rd centuries B.C., is datable to the 3rd century B.C., and tomb 220, which contained

isejskog novca sa ženskom glavom / zvijezdom, koji se može smjestiti negdje između 320. i 300. g. pr. Kr.; grobnica 64, koja se može smjestiti u 3. st. pr. Kr., sadržavala je primjerak emisije s legendom "Kainon", iskovane oko 340. g. pr. Kr., dok je grobnica 70, koja je zatvorena između 150. i 100. g. pr. Kr., sadržavala mamertinski *pentonkion* s kraja 3. st. pr. Kr.⁸⁰ Keramički dokazi daleko su pouzdaniji kronološki pokazatelj od bilo kakvog novca nađenog u grobnim cjelinama u Isi.⁸¹

No tu je i nekoliko iznimaka: grobnica 7 na Vlaškoj njivi, koja je sadržavala dobro sačuvan diobol iz Tarenta, proizveden u 4.-3. st. pr. Kr. može se smjestiti u 3. st. pr. Kr., a grobnica 220, koja je sadržavala hemidrahmu (?) iz neodređene južnoirske kovnice, može se smjestiti u razdoblje od 250. do 200. / 200. do 150. g. pr. Kr.⁸² Grobnica 22, koja je sadržavala primjerak novca Mileta, proizveden negdje između 300. i 250. g. pr. Kr., okvirno je smještena u 3. st. pr. Kr. jer je u njoj nađen i ulomak keramike tipa *Gnathia*. Premda je ta datacija okvirna, jer se temelji na jednom jedinom ulomku posude, komad iz Mileta možda je dospio do Ise u helenističkom razdoblju. I drugi nalazi grčkog novca iz egejskih i maloazijskih kovnica, kao i uvezena keramika, ukazuju na onovremene trgovačke i političke odnose između Jadrana i istočnog Sredozemlja.⁸³ U Isi se dio helenističkog novca vjerojatno zadržao u optjecaju i pod Carstvom: u grobnoj cjelini na kasnoantičkom groblju otkrivenom 2001. godine u Maloj bandi (na Visu), nađen je primjerak brončanog novca Turija, zajedno s Hadrijanovim asom (?).⁸⁴

75 Marasco 1988, pp. 86, 97.

76 Cf. Miše 2013, pp. 125-126; Miše, Touloumtzidou 2015, p. 308.

77 Visonà 1996, p. 154, n. 30.

78 I owe this and the following information on the chronology of Vlaška njiva's tombs to M. Ugarković. For these coins see Bonačić Mandinić 2014, p. 215, nos. 2, 4; 218, no. 21.

79 Bonačić Mandinić 2014, p. 215, no. 3.

80 Bonačić Mandinić 2014, pp. 215-216, nos. 5-6, 8; cf. Crawford 2015.

81 'Le monete [...] devono essere sottoposte allo stesso metodo combinatorio adottato già per l'interpretazione degli altri reperti. L'obiettivo non può essere limitato alla ricerca di contesti chiusi e con monete databili, ma deve essere ampliato ad un esame della cronologia relativa di tutti gli elementi del corredo, considerando il maggior numero di contesti possibile,' as was pointed by Hempel, Mattioli 1994, p. 356.

80 Bonačić Mandinić 2014, str. 215-216, br. 5-6, 8; usp. Crawford 2015.

81 "Le monete [...] devono essere sottoposte allo stesso metodo combinatorio adottato già per l'interpretazione degli altri reperti. L'obiettivo non può essere limitato alla ricerca di contesti chiusi e con monete databili, ma deve essere ampliato ad un esame della cronologia relativa di tutti gli elementi del corredo, considerando il maggior numero di contesti possibile", ističu Hempel, Mattioli 1994, str. 356.

82 U sustavnim iskopavanjima dotad nije pronađen ni jedan primjerak ove zagonetne emisije; vidi Visonà 2010a, str. 35-36; usp. Ujes Morgan 2011, str. 122.

83 Usp. Reger 2011, str. 383-384, sl. 17.3. Isejski auksilijari služili su 190. godine pr. Kr.; vidi Marasco 1988, str. 85 (gdje se citira Livy 37.16.8). O nalazima novca iz egejskih i maloazijskih kovnica od Apulije do Istre vidi Mattioli 1995, str. 309; Gorini 2013a, str. 793-794; Gorini 2013b, str. 292; Bonačić Mandinić 2003, str. 184-185; Bonačić Mandinić 2013, str. 367. Usp. također Mikanec 1906, str. 109.

84 Čargo 2010b, str. 112 (grobница 9). U Butrintu, "dokazi iz arheoloških cjelina, proistekli iz iskopavanja u forumu, ukazuju na to da je većina helenističkog brončanog

a hemidrachm (?) of an unidentified southern Illyrian mint, can be dated to 250-200 / 200-150 B.C.⁸² Tomb 22, which contained a coin of Miletus minted c. 300-250 B.C., has been tentatively dated to the 3rd century B.C. because it included a fragment of *Gnathia* ware. Although this dating is tentative, since it is based on a single potsherd, the coin of Miletus may have arrived at Issa in the Hellenistic period. Other finds of Greek coins from mints in the Aegean and Asia Minor, and ceramic imports, point to commercial and political interactions between the Adriatic region and the eastern Mediterranean at this time.⁸³ But there is evidence that some Hellenistic coins continued to circulate at Issa under the Empire: a burial in a Late antique cemetery excavated at Mala banda (Vis) in 2001 yielded a bronze coin of Thurium together with an *as* (?) of Hadrian.⁸⁴

In contrast, very few Issaeian coins have been found in tombs and in the surrounding soil of the Martvilo and Vlaška njiva necropoleis, maybe because local issues were used exceptionally as grave goods, or only for ranking individuals, or for symbolic reasons that are not fully understood (Fig. 18).⁸⁵ A Greek coin found in tomb 157 (which did not have a lid and contained the remains of two adult individuals and pottery including a lid datable to the 2nd or 1st centuries B.C., and earlier materials) probably does not belong to Issa.⁸⁶ The depositional *habitus* at Issa recalls that of Taras, where ‘In diversi casi la datazione delle monete

S druge strane, u grobnicama i tlu oko nekropola Martvilo i Vlaška njiva nađeno je vrlo malo isejsko-novca, možda zato što su se domaće emisije tek iznimno koristile kao grobni prilozi ili isključivo za statusno obilježavanje pojedinaca ili iz simboličkih razloga koji nisu posve jasni (sl. 18).⁸⁵ Primjerak grčkog novca iz grobnice 157 (koja nije imala poklopac, a sadržavala je ostatke dviju odraslih osoba i keramike, uključujući poklopac koji se može smjestiti u 2. ili 1. st. pr. Kr., kao i raniju građu), vjerojatno ne pripada Isi.⁸⁶ Ukopni *habitus* u Isi sličan je onome u Tarentu, gdje ‘in diversi casi la datazione delle monete è molto più alta rispetto al resto del corredo’.⁸⁷ No, znakovito je da je među grobnicama otkrivenim na Vlaškoj njivi njih 16 % iz 4. i 3. st. pr. Kr., odnosno njih 32 % iz 2. i 1. st. pr. Kr. sadržavalo novac - čak i kada se uračuna mogućnost pogrešaka u statističkom uzrokovanju.⁸⁸ Ti postoci vrlo su slični onima za Herakleju u Lukaniji, gdje je novac nađen u 19,06 % grobnica zatvorenih između 360. i 250. g. pr. Kr. i 32,6 % grobnica zatvorenih između kraja 3. i kraja 1. st. pr. Kr.,⁸⁹ te onima za Kume i Teanum u Kampaniji, gdje je novac nađen u 17 %, odnosno 18 % helenističkih grobnica.⁹⁰ Za usporedbu, u Tarentu je novac nađen u sveukupno 1,5 % grobnih cjelina, dočim je u Posidoniji nađen u 10 % grobnica iz razdoblja od kraja 5. do ranog 3. st. pr. Kr.⁹¹ Čak i u Olintu, novac je nađen u samo 10 % otkrivenih grobnica.⁹² Nije sigurno je li veća količina novca položenog u isejske grobnice možda odraz bogatstva Isejaca ili veće dostupnosti novca kojim su

82 No examples of this enigmatic issue have previously been found in a controlled excavation: see Visonà 2010a, pp. 35-36; cf. Ujes Morgan 2011, p. 122.

83 Cf. Reger 2011, pp. 383-384, Fig. 17.3. Issaeian *auxiliares* served in Asia in 190 B.C. see Marasco 1988, p. 85 (quoting Livy 37.16.8). For finds of coins from mints in the Aegean and Asia Minor from Apulia to Istria see Mattioli 1995, p. 309; Gorini 2013a, pp. 793-794; Gorini 2013b, p. 292; Bonačić Mandinić 2003, pp. 184-185; Bonačić Mandinić 2013, p. 367. Cf. also Makanec 1906, p. 109.

84 Čargo 2010b, p. 112 (tomb 9). At Butrint, ‘The archaeological context evidence from the *forum* excavations suggests that the majority of the Hellenistic bronzes found there were probably in circulation and lost during early Imperial times’, according to Abdy 2013, p. 466.

85 Cf. the remarks by Benassai 1998, p. 120; Boehringer *et al.* 2011, pp. 30-34; Semeraro 2013, p. 398; Visonà 2016c, pp. 120-122.

86 Bonačić Mandinić 2014, p. 216, no. 10. Only the reverse type of this coin is partly legible, and seems to depict a prancing horse or Pegasus rather than a stag. Its module (14 mm) is much smaller than that of Issaeian coins with Head of Athena / stag r., and its fabric is unlike that of Metapontum’s bronze coins upon which

novca koji je tamo nađen vjerojatno bila u optjecaju i nestala tijekom ranog carskog razdoblja”, kako navodi Abdy 2013, str. 466.

85 Usp. zapažanja koja iznose Benassai 1998, str. 120; Semeraro 2013, str. 398; Visonà 2016c, str. 120-122.

86 Bonačić Mandinić 2014, st. 216, br. 10. Na ovom primjerku djelomice je razaznatljiv jedino reversni tip, a čini se kako prikazuje konja u skoku ili Pegaza, a ne jelena. Promjerom (14 mm) daleko je manji od isejskog novca s glavom Atene / jelenom d., a fakturom se razlikuje od metapontskog brončanog novca na kojem je ta emisija prekovana; usp. Bonačić Mandinić 2014, str. 216, br. 9.

87 Hempel, Mattioli 1994, str. 356.

88 Ugarković 2015, str. 599. Na Vlaškoj njivi novac je nađen u barem 54 od 249 grobnica iz svih razdoblja (ili 21,68 %): vidi Bonačić Mandinić 2014, str. 201.

89 Vidi Siciliano 1995b, str. 270, *contra* Hempel 1995, str. 293-294.

90 Benassai 1998, str. 114-118.

91 Usp. Hempel, Mattioli 1994, str. 362; Parente 1999, str. 142, bilj. 3. Prema Mattioliju 1995, str. 301, u Tarentu je otkriveno oko 11723 helenističkih ukopa. Vidi i Libero Mangieri 2010, str. 61, bilj. 56.

92 Grandjean 2016, str. 79.

è molto più alta rispetto al resto del corredo'.⁸⁷ But it is significant that 16 % of tombs from the 4th and 3rd centuries B.C., and 32 % of tombs from the 2nd and 1st centuries B.C. excavated at Vlaška njiva had coins – even when allowance is made for statistical sample errors.⁸⁸ These percentages closely resemble those for Heraclea in Lucania, where 19.06 % of the tombs closed between 360-250 B.C., and 32.6 % of the tombs closed between the end of the 3rd and the end of the 1st centuries B.C. had coins,⁸⁹ and those for Cumae and Teanum in Campania, where 17% and 18% respectively of Hellenistic tombs had coins.⁹⁰ In comparison, the overall number of Hellenistic burials with coins at Taras is 1.5 %, whereas at Poseidonia 10 % of the tombs from the end of the 5th to the early 3rd centuries B.C. contained coins.⁹¹ Even at Olynthus only 10 % of excavated tombs contained coins.⁹² It is uncertain whether the larger number of coins deposited in Issaeans tombs may reflect prestige or a greater availability of disposable foreign coins among the Issaeans (possibly related to Issa's role as a hub in the Adriatic trade), or whether this was an aspect of the 'established practice of burying a family inside one tomb'.⁹³

The striking resemblances between the practice of depositing coins as grave goods, and the pervasive use of small silver fractions of Velia, Heraclea, and Taras, at Issa and in Apulian necropoleis, are additional indications of ideological and material connexions between Issa and the Greek and indigenous cultures of southeastern Italy in the Hellenistic period. At Taras, in particular, the number of burials with coins appears to increase between 275 and 175 B.C., whereas far fewer examples of funerary coins are known from Sicily.⁹⁴ However, unlike the Greeks of southern Italy,

tako mogli raspolagati (što je možda povezano s ulogom Ise kao središtem jadranske trgovine) ili se, pak, radilo o dijelu "ustaljene prakse sahranjivanja obitelji unutar jedne grobnice".⁹³

Pogledamo li praksu polaganja novca kao grobnog priloga i široku uporabu sitnog srebrnog novca Velije, Herakleje i Tarenta, upadljive sličnosti između Ise i apulskih nekropola dodatni su pokazatelji ideoloških i materijalnih spona između Ise i Grka te autohtonih kultura s prostora jugoistočne Italije u helenističkom razdoblju. Poglavitito, čini se kako u Tarentu broj ukopa s novcem raste između 275. i 175. g. pr. Kr., dočim je sa Sicilije poznato daleko manje primjera novca kao grobnog priloga.⁹⁴ No za razliku od Grka s juga Italije, čini se da Isejci nisu bili toliko izbirljivi u uporabi novca kao grobnog priloga, što se može zaključiti iz raznovrsnih kovova i kovnica zastupljenih među grobnim nalazima. Domaće emisije prevladavaju među novcem nađenim u tarentskim grobnicama koje se mogu smjestiti između 375. i 225. g. pr. Kr., a čine i većinu novca nađenog u grobnicama Herakleje, koje se mogu smjestiti između 360. g. pr. Kr. i kraja 1. st. pr. Kr.,⁹⁵ dočim se u Isi kao grobni prilog u pravilu rabio inozemni novac. Tako i isejske i druge grčke emisije nađene u arheološkim cjelinama na Visu pružaju dodatne spoznaje o gospodarskim i društvenim namjenama novca u toj koloniji. U skladu

---

this issue is overstruck: cf. Bonačić Mandinić 2014, p. 216, no. 9.

87 Hempel, Mattioli 1994, p. 356.

88 Ugarković 2015, p. 599. At least 54 out of 249 tombs from all periods (or 21.68 %) at Vlaška njiva had coins: see Bonačić Mandinić 2014, p. 201.

89 See Siciliano 1995b, p. 270, *contra* Hempel 1995, pp. 293-294.

90 Benassai 1998, pp. 114-118.

91 Cf. Hempel, Mattioli 1994, p. 362; Parente 1999, p. 142, n. 3. According to Mattioli 1995, p. 301, c. 11723 Hellenistic burials have been found at Taras. See also Libero Mangieri 2010, p. 61, n. 56.

92 Grandjean 2016, p. 79.

93 Miše, Touloumitzidou 2015, pp. 308-309; cf. Stevens 1991, p. 225.

94 Mattioli 1995, p. 302. For tomb finds in Apulia from Daunia to Messapia cf. Mazzei 1995, p. 129, no. 14, p. 142, no. 39, p. 168, no. 123; Mattioli 1995; D'Andria

93 Miše, Touloumitzidou 2015, str. 308-309. Usp. Stevens 1991, str. 225.

94 Mattioli 1995, str. 302. Za grobne nalaze u Apuliji od Daunije do Mesapije, usp. Mazzei 1995; str. 129, br. 14, str. 142, br. 39, str. 168, br. 123; Mattioli 1995; D'Andria 1997; Camilleri, D'Angela 2011, str. 228, bilj. 20, str. 231, bilj. 29, str. 233, bilj. 35; Travaglini 2010b, str. 386, bilj. 12; Mastronuzzi 2012; Semeraro 2013; Travaglini 2013, str. 403-405. Diobol iz Herakleje (433.-400. g. pr. Kr.) nađen je u ranokršćanskoj grobnici u Vastu: vidi Mastronuzzi *et al.* 2013, str. 370, 375, br. 28. O tarentskom diobolu nađenom u grobnici u Anconi vidi Gorini 2013c, str. 122. Vrlo istošen i rupičav diobol ih Herakleje nalazio se među grčkim i kasnorimskim novcem u ostavi iz Risna: vidi Ujes Morgan 2011, str. 123. O grčkome novcu nađenom u grobnicama u Kampaniji, vidi Cantilena 1995b (Pompeii); Prisco 1995; Benassai 1998; Parente 1999, str. 141-142. Dokaze sa Sicilije razmatra Cutroni Tusa 1995.

95 U Tarentu, većina grobnih nalaza iz razdoblja do 225. g. pr. Kr. sastoji se od tarentskog novca: vidi Hempel, Mattioli 1994, str. 356, 368, 379-383. O sličnoj pojavnosti u Herakleji, Posidoniji i Kumi usp. Siciliano 1995b, str. 270; Parente 1999, str. 142, bilj. 3, str. 143; Benassai 1998, str. 114; vidi i prethodnu bilješku 60. Usp. grobne nalaze iz Arga, koje razmatra Grandjean 2016, str. 83.

the Issaeans seem to have been more inclusive in their choice of funerary coins, as may be inferred from the variety of mints and minting authorities represented by the tomb finds. Local issues are predominant among the coins found in Tarentine tombs datable between 375-225 B.C. and comprise the majority of the coins found in tombs at Heraclea datable between 360 B.C. and the end of the 1st century B.C.,⁹⁵ whereas at Issa foreign coins were routinely reused as grave offerings.

Both the Issaeian and other Greek issues found in archaeological contexts at Vis thus provide complementary information about the economic and social functions of coins within this polity. Following Kirigin's vision, research on the coinage of Issa has made substantial progress since the 1980s. As stratigraphic excavations and archaeometric analyses of Issaeian ceramics put Issa's architectural history, culture, and pottery industry into sharper focus,⁹⁶ a comprehensive study of Issaeian coins and their die sequence is also within reach.

Appendix I

Museum collections with Issaeian coins

(*) = *seen or mentioned by J. Brunšmid*

Aberdeen, Marischal College Anthropological Museum, Great Britain

Athens, Numismatic Museum, Greece

Bassano del Grappa, Museo Civico, Italy

1997; Camilleri, D'Angela 2011, p. 228, n. 20, p. 231, n. 29, p. 233, n. 35; Travaglini 2010b, p. 386, n. 12; Mastronuzzi 2012; Semeraro 2013; Travaglini 2013, pp. 403-405. A diobol of Heraclea (433-400 B.C.) comes from an early Christian tomb at Vaste: see Mastronuzzi *et al.* 2013, pp. 370, 375, no. 28. For the find of a diobol of Taras in a tomb at Ancona, see Gorini 2013c, p. 122. A very worn and perforated diobol of Heraclea was in an assemblage of Greek and late Roman coins from Risan: see Ujes Morgan 2011, p. 123. For finds of Greek coins in tombs in Campania see Cantilena 1995b (Pompeii); Prisco 1995; Benassai 1998; Parente 1999, pp. 141-142. The evidence from Sicily was discussed by Cutroni Tusa 1995.

95 At Taras most tomb finds until 225 B.C. consist of Tarentine coins: see Hempel, Mattioli 1994, pp. 356, 368, 379-383. For a similar occurrence at Heraclea, Poseidonia, and Cumae cf. Siciliano 1995b, p. 270; Parente 1999, p. 142, n. 3, p. 143; Benassai 1998, p. 114; also see above, footnote 60. Cf. the tomb finds from Argos discussed by Grandjean 2016, p. 83.

96 See Čargo, Miše 2010; Miše 2013; Miše 2015; Ugarković 2013; Ugarković 2015; Čargo 2016; Ugarković 2016.

s Kiriginovom vizijom i zahvaljujući njegovoj potpori, istraživanja novca Isse znatno su unapredovala od osamdesetih godina minulog stoljeća. Kako nam stratigrafska iskopavanja i arheometrijske analize isejske keramike izoštravaju sliku arhitektonske povijesti, kulture i lončarske proizvodnje Ise,⁹⁶ tako se primičemo i nadomak sveobuhvatnoj studiji njegova novca.

Prilog I

Muzejske zbirke s isejskim novcem

(*) = *vidio ili spomenuo J. Brunšmid*

Aberdeen, Marischal College Anthropological Museum, Velika Britanija

Atena, Numismatic Museum, Grčka

Bassano del Grappa, Museo Civico, Italija

Beč, Institut für antike Numismatik, Austrija

Beč, Kunsthistorisches Museum, Austrija (*)

Beč, Stift Schott, Austrija

Belluno, Museo Civico, Italija

Beograd, Narodni muzej, Srbija

Berlin, Staatliche Museen, Njemačka

Bol, Dominikanski samostan, Hrvatska

Bologna, Museo Civico, Italija

Boston, Harvard University Art Museums, SAD

Brescia, Museo Civico, Italija

Brindisi, Museo Archeologico Provinciale "Francesco Ribezzo", Italija

Bruxelles, Cabinet des Médailles, Bibliothèque Royale Albert Ier, Belgija

Budimpešta, Magyar Nemzeti Múzeum, Mađarska

Calgary, Nickle Arts Museum, Kanada

Cambridge, Fitzwilliam Museum, Velika Britanija

Catanzaro, Museo Provinciale, Italija

Glasgow, Hunterian Museum, Velika Britanija (*)

Heidelberg, Antikenmuseum der Universität, Njemačka

Istanbul, Archaeological Museum, Turska

Kaštel Lukšić, Muzej Grada Kaštela, Hrvatska

Kopenhagen, Danish National Museum, Danska

Kopenhagen, Thorvaldsens Museum, Denmark (*)

Leipzig, Universitätsbibliothek, Njemačka

Linz, Oberösterreichisches Landesmuseum, Austrija

Ljubljana, Narodni muzej, Slovenija

Locarno, Gabinetto Numismatico, Švicarska

London, British Museum, Velika Britanija (*)

Madrid, Museo Arqueológico Nacional, Španjolska

Milano, Civiche Raccolte Numismatiche, Italija

Modena, Collezione Estense, Italija (*)

---

96 Vidi Čargo, Miše 2010; Miše 2013; Miše 2015; Ugarković 2013; Ugarković 2015; Čargo 2016; Ugarković 2016.

- Belgrade, National Museum, Serbia
Belluno, Museo Civico, Italy
Berlin, Staatliche Museen, Germany
Bol, Dominican Monastery, Croatia
Bologna, Museo Civico, Italy
Boston, Harvard University Art Museums, U.S.A.
Brescia, Museo Civico, Italy
Brindisi, Museo Archeologico Provinciale "Francesco Ribezzo", Italy
Bruxelles, Cabinet des Médailles, Bibliothèque Royale Albert 1er, Belgium
Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Hungary
Calgary, Nickle Arts Museum, Canada
Cambridge, Fitzwilliam Museum, Great Britain
Catanzaro, Museo Provinciale, Italy
Copenhagen, Danish National Museum, Denmark
Copenhagen, Thorvaldsens Museum, Denmark (*)
Glasgow, Hunterian Museum, Great Britain (*)
Heidelberg, Antikenmuseum der Universität, Germany
Istanbul, Archaeological Museum, Turkey
Kaštel Lukšić, Museum of the Town of Kaštela, Croatia
Leipzig, Universitätsbibliothek, Germany
Linz, Oberösterreichisches Landesmuseum, Austria
Ljubljana, Narodni muzej, Slovenia
Locarno, Gabinetto Numismatico, Switzerland
London, British Museum, Great Britain (*)
Madrid, Museo Arqueológico Nacional, Spain
Milano, Civiche Raccolte Numismatiche, Italy
Modena, Collezione Estense, Italy (*)
München, Staatliche Münzsammlung, Germany
Napoli, Museo Archeologico Nazionale, Italy
New Haven, Yale University Art Gallery, U.S.A.
New York, The American Numismatic Society, U.S.A.
Osijek, Museum of Slavonia, Croatia (*)
Oxford, Ashmolean Museum, Great Britain
Padova, Museo Bottacin, Italy
Paris, Bibliothèque Nationale, Cabinet des Médailles, France
Parma, Museo Archeologico Nazionale, Italy
Pavia, Istituto di archeologia, Università di Pavia, Italy
Rio de Janeiro, Museu Histórico Nacional, Brazil
Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatican City, Italy
Rovigo, Seminario Vescovile, Italy
Siracusa, Museo Archeologico Regionale Paolo Orsi, Italy
Split, Archaeological Museum, Croatia (*)
Split, Museum of Croatian archaeological monuments, Croatia
Starigrad, Dominican Monastery, Croatia
St. Petersburg, The State Hermitage, Russian Federation
Stockholm, Royal Coin Cabinet, National Museum of Monetary History, Sweden
München, Staatliche Münzsammlung, Njemačka
Napoli, Museo Archeologico Nazionale, Italija
New Haven, Yale University Art Gallery, SAD
New York, The American Numismatic Society, SAD
Osijek, Muzej Slavonije, Hrvatska (*)
Oxford, Ashmolean Museum, Velika Britanija
Padova, Museo Bottacin, Italija
Pariz, Bibliothèque Nationale, Cabinet des Médailles, Francuska
Parma, Museo Archeologico Nazionale, Italija
Pavia, Istituto di archeologia, Università di Pavia, Italija
Rim, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatikanski Grad
Rio de Janeiro, Museu Histórico Nacional, Brazil
Rovigo, Seminario Vescovile, Italija
Sankt-Peterburg, The State Hermitage, Ruska Federacija
Siracusa, Museo Archeologico Regionale Paolo Orsi, Italija
Split, Arheološki muzej, Hrvatska (*)
Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Hrvatska
Stari Grad, Dominikanski samostan, Hrvatska
Stockholm, Royal Coin Cabinet, National Museum of Monetary History, Švedska
Stuttgart, Landesmuseum Württemberg, Njemačka
Torino, Palazzo Madama, Italija
Trst, Civico Museo di Storia ed Arte, Italija
Tübingen, Archäologisches Institut der Universität, Njemačka
Udine, Gabinetto Numismatico dei Civici Musei, Italija
Utrecht, Geldmuseum, Nizozemska
Venecija, Museo Archeologico Nazionale, Italija
Venecija, Museo Correr, Italija (*)⁹⁷
Verona, Museo di Castelvecchio, Italija
Vieste, raccolta comunale, Italija
Vis, Arheološki muzej u Splitu / Arheološki lokalitet i zbirka Issa, Hrvatska
Vršac, Gradski muzej, Srbija
Washington, DC, Smithsonian Museum of Cultural History, SAD
Winterthur, Münzkabinett Winterthur Stadtbibliothek, Švicarska
Zadar, Arheološki muzej, Hrvatska (*)
Zadar, Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Hrvatska
Zagreb, Arheološki muzej, Hrvatska (*)

---

97 Usp. Imhoof-Blumer 1884, str. 258, br. 68; Lazari 1858, str. 315.

Stuttgart, Landesmuseum Württemberg, Germany
 Torino, Palazzo Madama, Italy
 Trieste, Civico Museo di Storia ed Arte, Italy
 Tübingen, Archäologisches Institut der Universität, Germany
 Udine, Gabinetto Numismatico dei Civici Musei, Italy
 Utrecht, Geldmuseum, The Netherlands
 Venezia, Museo Archeologico Nazionale, Italy
 Venezia, Museo Correr, Italy (*)⁹⁷
 Verona, Museo di Castelvecchio, Italy
 Vieste, raccolta comunale, Italy
 Vienna, Institut für antike Numismatik, Austria
 Vienna, Kunsthistorisches Museum, Austria (*)
 Vienna, Stift Schott, Austria
 Vis, Archaeological Museum of Split / Issa Archaeological Collection, Croatia
 Vršac, City Museum, Serbia
 Washington, DC, Smithsonian Museum of Cultural History, U.S.A.
 Winterthur, Münzkabinett Winterthur Stadtbibliothek, Switzerland
 Zadar, Archaeological Museum, Croatia (*)
 Zadar, University of Zadar, Department of Archaeology, Croatia
 Zagreb, Archaeological Museum, Croatia (*)

Appendix II

A Siculo-Punic Tetradrachm from Vis

In 2005 a Canadian citizen whose family had come from eastern Hercegovina, and who is a frequent visitor to Dalmatia, purchased a silver coin from an antique dealer in Zadar who told him that it had been found 'in a vineyard field on Vis some 50 years earlier'. The seller was 'an older gentleman more focused on the knick-knack antique trade than on coins. [...] He had no idea about the history or the significance of [this] coin. All the other coins he had were common Roman bronzes.' When the Canadian tourist expressed interest in this coin, the dealer revealed where the person from whom he had acquired it had found it. 'He just casually mentioned [...] that it had been found in Vis in the 1950s.' The Canadian felt confident enough to go back the next day to purchase it. This coin is described as follows:

O/ Head of Carthaginian goddess I. wearing wreath without corn-ears, triple-pendant earring, and simple necklace.

Prilog II

Sikulo-punska tetradrahma s Visa

Jedan Kanadanin, čija obitelj vuče korijene iz istočne Hercegovine i koji često dolazi u Dalmaciju, 2005. je godine kupio srebrni novac od trgovca stari-nama u Zadru, koji mu je rekao da je komad "nađen u jednom vinogradu na Visu prije pedesetak godina". Prodavač je bio "stariji gospodin kojeg je više zani-mala trgovina ukrasnim antiknim sitnicama negoli novcem. [...]. Nije imao pojma o povijesti i važnosti [tog] novca. Svi ostali primjerci koje je imao bili su uobičajeni rimski brončani novac". Kada je kanadski turist pokazao zanimanje za taj novac, trgovac mu je otkrio gdje ga je čovjek od kojeg ga je nabavio prona-šao. "Samo je onako usputno spomenuo [...] kako je nađen na Visu tijekom pedesetih godina prošloga stoljeća." To je Kanadaninu bilo dovoljno da se sutradan vrati ne bi li ga kupio. Opis novca je sljedeći:

AV/ glava kartaške božice I. koja nosi vijenac bez klasja žita, naušnicu s tri privjeska i jednostavnu ogr-licu.

RV/ konj u hodu d. na dvostrukom odsječku ispred palmina stabla; na d., Nika d. iznad "kaduceja". Ispod konja, blijedi tragovi punskih slova HB.

AR, 24 mm, 16,88 g; 6h (sl. 19)

Riječ je o sikulo-punskoj tetradrahmi proizvede-noj 350./340. g. pr. Kr. Njezina faktura, promjer i te-žina u skladu su s istim značajkama drugih primjeraka ove emisije, koju G. K. Jenkins navodi u svojoj stu-diji kalupa iz 1977.⁹⁸ Njezin aversni kalup isti je kao i Jenkinsov A32. No njezin reversni kalup predstavlja novu inačicu s dvostrukim odsječkom, što je dosad nezabilježena značajka. Punsko slovo B djelomice je iznad gornje crte odsječka, desno od palmina stabla.

Prema njezinom sadašnjem vlasniku, ova je tetra-drahma u vrlo dobrom stanju i čini se da je "čišćena i laštena jer u malim udubljenjima ima tragova tamne patine, a nešto patine zadržalo se oko izdignutih povr-šina". Sama kovina pod povećalom pokazuje znakove poroznosti na obje strane, a osobito oko rubova, što bi "bilo vrlo teško replicirati na novovjekoj krivotvo-rini".

Nema razloga za sumnju da ovaj novac potječe s Visa. Okolnosti pod kojima je nađen u skladu su s ar-heološkim izvorima. Na Visu su 1948., 1950., 1952., a napose 1955. godine otkrivene i uništene brojne grčke grobnice. Zlatni i srebrni novac nađen na Mar-tvilu prije Drugoga svjetskog rata spomenuo je i M.

97 Cf. Imhoof-Blumer 1884, p. 258, no. 68; Lazari 1858, p. 315.

98 Vidi Jenkins 1977, str. 41, br. 92 (O32 R83) i T. 5, br. 92.

R/ Horse stepping r. on double exergue before palm tree; to r., Nike r. above 'caduceus'. Below the horse, faint traces of the Punic letters HB.

AR, 24 mm, 16.88 g; 6h (Fig. 19)

The coin is a Siculo-Punic tetradrachm minted in 350/340 B.C. Its fabric, module, and weight are consistent with those of other examples of this issue, which was listed in G.K. Jenkins 1977 die study.⁹⁸ Its obverse die is the same as Jenkins' O32. However, its reverse die is a new variety showing a double exergue, a previously undocumented feature. The Punic letter B is partly visible above the upper exergue line, to the right of the palm tree.

According to its current owner, this tetradrachm is in very good condition and appears to have been 'cleaned and polished as there are remnants of dark patination in the small recesses and some patination remaining around all the raised areas. The metal itself under magnification shows signs of porosity on both sides and especially around the edges', which 'would be very difficult to replicate in a modern forgery'.

There is no reason to doubt that this coin comes from Vis. The circumstances under which it was found are consistent with the archaeological record. Numerous Greek tombs were discovered and destroyed at Vis in 1948, 1950, 1952, and especially in 1955. Finds of gold and silver coins at Martvilo before World War II were mentioned by M. Nikolanci in 1961.⁹⁹ Other large denominations in silver minted in the mid-4th century B.C. are known to have been found at Vis.¹⁰⁰ Since finds of Siculo-Punic tetradrachms have hitherto not been reported from the Adriatic region, the provenience of this specimen is especially noteworthy. As the Canadian who purchased it wryly commented, 'If I could give the gift of talking to only one coin in my collection, it would be this one.'

Appendix III

A Hellenistic Gold Earring or Pendant (?) from Martvilo (Vis)

On July 6, 1975, during a visit to Vis to collect data for a dissertation on the coinage of Issa, I met Mr. Dinko Radić, a local resident (then 72 years old), who was working in his vegetable garden at Martvilo.

98 See Jenkins 1977, p. 41, no. 92 (O32 R83) and Pl. 5, no. 92.

99 Nikolanci 1969, p. 85; cf. Čargo 2010a, pp. 29-31; Bonačić Mandinić, Visonà 2002, p. 324, n. 14; Miše 2015, p. 20.

100 For similar finds of large denominations in silver at Vis and Hvar, see Bonačić Mandinić, Visonà 2002, p. 323, n. 12; Gorini 1993, pp. 309-310.

Nikolanci 1961. godine.⁹⁹ Poznato je da su na Visu nađene i druge velike nominale u srebru, iskovane sredinom 4. st. pr. Kr.¹⁰⁰ Kako dosad nisu zabilježeni nalazi sikulo-punskih tetradrahmi na prostoru Jadrana, podrijetlo ovog primjerka zaslužuje posebnu pozornost. Kako je Kanadanin koji ga je kupio duhovito rekao: "Kad bih mogao pokloniti dar govora samo jednom novcu iz svoje zbirke, bio bi to upravo ovaj."

Prilog III

Helenistička zlatna naušnica ili privjesak (?) s Martvila (Vis)

6. srpnja 1975. godine, tijekom posjeta Visu kamo sam došao prikupiti podatke za doktorski rad o novcu Ise, sreo sam g. Dinka Radića, domaćeg mještana (tada starog 72 godine), koji je obrađivao svoj povrtnjak na Martvilu. Radić se služio starom inačicom talijanskog, prožetom mletačkim riječima, što mi je omogućilo da mu postavljam pitanja o lokalitetu Issa.¹⁰¹ Radić mi je rekao da je njegova parcela nekoć bila "orto" (povrtnjak) don Apollonija Zanelle i da je tu našao više desetak komada antičkog novca, pa tako i brončani isejski primjerak s grozdom na reversu, a koje je ugruao u pukotine potpornih zidova jer ga uopće nisu zanimale.¹⁰² Pokazao mi je i kameni kip koji je jednom partizanu tijekom Drugoga svjetskog rata služio kao meta za gađanje, a stajao je pod strehom obližnje štale (sl. 20). Te večeri, nakon objeda i još malo razgovora u Radićevu domu u Visu njegova supruga izvadila je kutiju u kojoj je bilo nekoliko zlatnih grčkih naušnica (?) nađenih na Martvilu te me zamolila da jednu uzmem kao oproštajni dar (sl. 21).¹⁰³ Poslije sam dao izraditi dijapozitiv tog predmeta u boji, izvagao ga i poslao poštom kao poklon obitelji profesora Richarda Bendera i njegove supruge, kod kojih sam boravio dok sam 1973. i 1974. pohađao University of California u Berkeleyu. Nažalost, nikada ga nisu primili.

Tijekom stoljeća zagubila se nepoznata količina arheoloških nalaza iz Ise. Tipičan je primjer nestanak

99 Nikolanci 1969, str. 85; usp. Čargo 2010a, str. 29-31; Bonačić Mandinić, Visonà 2002, str. 324, bilj. 14; Miše 2015, str. 20.

100 Za slične velike nominale u srebru, nađene na Visu i Hvaru, vidi Bonačić Mandinić, Visonà 2002, str. 323, bilj. 12; Gorini 1993, str. 309-310.

101 Radić je svog magarca nazivao "musso" i rabio riječi "capusso" za kupus i "graspo" za grožđe, kao u mletačkom narječju.

102 Za sliku potpornih zidova na Martvilu, vidi Čargo 2010a, str. 203, sl. 62.

103 Spomenuo Visonà 1976, sv. II, str. 405, 514, bilj. 63.

Radić spoke an old-fashioned Italian sprinkled with Venetian words, which enabled me to ask him questions about the site of Issa.¹⁰¹ Radić said that his plot of land had once been the ‘orto’ (vegetable garden) of don Apollonio Zanella, and that he had found over a dozen ancient coins, including an Issaeon bronze with a grape cluster on the reverse, which he had stuck into the crannies of retaining walls because they were of no interest to him.¹⁰² He also showed me a stone sculpture that had been used for target practice by a partisan during World War II and had been placed under the eaves of a nearby shed (Fig. 20). That evening, after dinner and more conversation at Radić’s home in Vis, his wife produced a box containing some Greek gold earrings or pendants found at Martvilo, and she asked me to take one of them as a parting gift (Fig. 21).¹⁰³ I subsequently had a color slide made of this object, weighed it, and mailed it as a present to the family of Professor and Mrs. Richard Bender, who had been my hosts while I attended the University of California at Berkeley, California, in 1973-1974. Unfortunately, they never received it.

An unknown quantity of archaeological finds from Issa has been dispersed over the centuries. The loss of the most valuable contents of the L. Dojmi de Lupis collection during World War II collection is a case in point.¹⁰⁴ Some coins found at Vis ended up in North America. When I asked Vinka Zanella about don Apollonio’s coin collection, which Brunšmid had praised as ‘die wichtigste Sammlung issaeischer Münzen’, she revealed that she had sent ‘the six best looking’ coins to her old brother, who lived in San Francisco.¹⁰⁵ It is not surprising, therefore, that very few examples of Greek gold jewelry from Issa (presumably representing tomb finds) have been preserved.¹⁰⁶ The earring or pendant found by Radić at Martvilo weighed c. 1 g and was made of a thin sheet of gold cut into a disc measuring approximately 20 mm in diameter. Gold wire and a ribbed suspension clamp were soldered to

najdragocjenije građe iz zbirke L. Dojmi de Lupis tijekom Drugoga svjetskog rata.¹⁰⁴ Neki primjerci novca nadenog na Visu završili su i u sjevernoj Americi. Kada sam se kod Vinke Zanelle raspitivao o numizmatičkoj zbirci don Apollonija, koju je Brunšmid hvalio kao “die wichtigste Sammlung issaeischer Münzen”, povjerala mi je kako je “šest najljepših” komada poslala svom starijem bratu, koji je živio u San Franciscu.¹⁰⁵ Stoga ne čudi da je sačuvano vrlo malo primjerala zlatnoga grčkog nakita iz Ise (koji po svoj prilici predstavljaju grobne nalaze).¹⁰⁶ Naušnica (?) koju je Radić našao na Martvilu težila je oko 1 g i bila je izrađena od tankog zlatnog lima izrezanog i svijenog u disk približnog promjera od 20 mm. Na nju su bile zalemljene zlatna žica i narebrena pričvrtnica, a nosila se tako da se pričvrtnica preklopila preko vanjskog ruba hrskavičnog dijela uške, iako se mogla koristiti i kao privjesak za ogrlicu. Čini se kako sličnu naušnicu nose muški lik prikazan na apulskom crvenofiguralnom krateru iz Tarenta, koji se može smjestiti između 375. i 350. g. pr. Kr., i ženska glava na enohoji tipa *Gnathia* s Visa,¹⁰⁷ ali nisu poznati nikakvi drugi usporedivi primjeri s ostalih lokaliteta u Dalmaciji ili južnoj Italiji. Na središnjem disku iskucan je prikaz plaštom ovijenog poprsja žene koja gleda nalijevo, s kosom skupljenom u punđu. Dva izbojka na vrhu glave možda predstavljaju dijademu ili vijenac. Sličan prikaz u profilu nadesno nalazi se i na zlatnom disku iz nekropole Vlaška njiva, izrađenom istom tehnikom i uokvirenom zlatnom žicom. No kroz taj je predmet probušena rupica i jamačno se rabio kao privjesak.¹⁰⁸

101 Radić referred to his donkey as ‘musso’, and he used the words ‘capusso’ for cabbage and ‘graspo’ for bunch of grapes, as in the Venetian dialect.

102 See Čargo 2010a, p. 203, Fig. 62, for a view of retaining walls at Martvilo.

103 Noted by Visonà 1976, vol. II, pp. 405, 514, n. 63.

104 Gorini 1993, pp. 310-311 (catalogue of the Dojmi coin collection written in German by M. Abramić); Čargo 2010a, pp. 21-24, 26; Vallicelli 2006, p. 258; Miše 2015, pp. 19-20.

105 Interview with V. Zanella in early July, 1975. See above, n. 1 and Brunšmid 1898, p. 37, n. 28.

106 Kirigin 1986, p. 39, no. 294 (earring from tomb 37 at Martvilo), no. 295 (two appliques from the same tomb = Kirigin 1982, p. 19, no. 20 = Kirigin 1996, p. 77).

104 Gorini 1993, str. 310-311 (katalog numizmatičke zbirke obitelji Dojmi na njemačkom napisao je M. Abramić); Čargo 2010a, str. 21-24, 26; Vallicelli 2006, str. 258; Miše 2015, str. 19-20.

105 Razgovor ss V. Zanella početkom srpnja 1975. Vidi gore, bilj. 1, i Brunšmid 1898, str. 37, bilj. 28.

106 Kirigin 1986, str. 39, br. 294 (naušnica iz grobnice 37 na Martvilu), br. 295 (dvije aplikacije iz iste grobnice = Kirigin 1982, str. 19, br. 20 = Kirigin 1996, str. 77).

107 Usp. Masiello 1994, str. 300, sl. 231; Čargo 2007, str. 28-29, br. 6 (inv. br. 1402). O helenističkim zlatnim naušnicama iz *Magna Graecia* i zapadne obale Jadrana vidi općenito: Musti *et al.* 1992; Guzzo 1993; Guzzo 1996; Guzzo 1998, str. 229-231; Masiello 1994, str. 302, 309-310, 312, 318-320.

108 Ugarković 2015, str. 634, 644, opisuje zlatni prsten s Vlaške njive kao “ukrasnu aplikaciju” sličnu onima nadenim u grobnici 37 na Martvilu, koja se smješta u 2.-1. st. pr. Kr. Zlatni privjesak s glavom Meduze (opisan kao “medaglietta” s kraja 5. - početka 4. st. pr. Kr.) naden je u helenističkoj grobnici u Reggio Calabria: vidi Andronico 2006, str. 79-80, br. 111, sl. 84 o. Još jedan zlatni privjesak s dvostranom glavom Meduze iz Metaponta, lokalitet S. Salvatore, grobnica 6/1954,

it, and it could have been worn by folding the clamp over the helix of the ear pavilion, or it could have been used as a pendant for a necklace. A male figure depicted on an Apulian red-figure crater from Taranto datable to 375-350 B.C., and a female head on a *Gnathia* oinochoe from Vis, appear to wear a similar earring,¹⁰⁷ but no comparable examples are known from other sites in Dalmatia, or from southern Italy. The central disc bears the repoussé image of a draped female bust facing left, whose hair is pulled into a bun; two protrusions on the top of the head may represent a diadem, or a wreath. A gold disc from the Vlaška njiva necropolis made with the same technique and framed by gold wire bears a similar image in profile to right. However, this object has a perforated suspension hole and must have been used as a pendant.¹⁰⁸ It is uncertain whether the embossed female figure represents Persephone or another deity.¹⁰⁹ The close affinities in workmanship between these items, and the absence of comparanda from Magna Graecia further suggest that they may have been made at Issa by a resident jeweler, possibly in the 3rd century B.C.¹¹⁰

Ne zna se pouzdano predstavlja li iskucani ženski lik Perzefonu ili kakvu drugu božicu.¹⁰⁹ Iz velike sličnosti u izvedbi ovih dvaju predmeta i odsutnosti usporedivih primjera na prostoru *Magna Graecia*, dodatno se daje naslutiti da ih je u Isi izradio neki tamošnji zlatar, možda između 300. i 250. g. pr. Kr.¹¹⁰

---

107 Cf. Masiello 1994, p. 300, Fig. 231; Čargo 2007, pp. 28-29, no. 6 (inv. no. 1402). For Hellenistic gold earrings from Magna Graecia and on the western shore of the Adriatic see in general Musti *et al.* 1992; Guzzo 1993; Guzzo 1996; Guzzo 1998, pp. 229-231; Masiello 1994, pp. 302, 309-310, 312, 318-320.

108 Ugarković 2015, pp. 634, 644, has described the gold disc from Vlaška njiva as a 'decorative applique' similar to those found in tomb 37 at Martvilo, which has been dated to the 2nd-1st centuries B.C. A gold pendant bearing the head of Medusa (described as a 'medaglietta' datable to the end of the 5th-early 4th centuries B.C.) was found in a Hellenistic tomb in Reggio Calabria: see Andronico 2006, pp. 79-80, no. 111, Fig. 84 o. Another gold pendant bearing a double-sided head of Medusa from Metaponto, località S. Salvatore, tomb 6/1954, datable to the 4th century B.C., is in Metaponto's Museo Archeologico Nazionale (*vidi*). A gold pendant bearing a facing female head with a similar grooved suspension loop, presumably found in Calabria and datable to 350-300 B.C., is illustrated by Schenal Pileggi, Iannelli 2005, p. 43, Fig. 30.

109 Cf. the image on the bezel of a gold ring from Mottola in Guzzo 1993, p. 165, no. 3 and the obverse type of coins of Ancona similar to *HNI* 1.

110 For the discovery at Ošanjići of molds belonging to the workshop of an itinerant craftsman see Cambi 2003, p. 38. A gold earring from Budva could have been made in an eastern Adriatic workshop: see Kirigin 2008, p. 115, no. 72 and cf. Bonačić Mandinić's essay in this journal.

---

koji se može smjestiti u 4. st. pr. Kr., čuva se u Museo Archeologico Nazionale u Metapontu (*vidi*). Zlatni privjesak u obliku ženske glave sa žlijebom i s ovjesnom petljom, pronađen, pretpostavlja se, u Kalabriji, datiran u 350-300 pr. Kr., opisan u Schenal Pileggi, Iannelli 2005, str. 43, sl. 30.

109 Usp. sliku na glavi zlatnog prstena iz Mottole u: Guzzo 1993, str. 165, br. 3, i aversni tip na novcu iz Ancone, koji je sličan kao i *HNI* 1.

110 O kalupima koji su pripadali radionici putujućeg obrtnika, a otkriveni su u Ošanjićima, *vidi* Cambi 2003, str. 38. Zlatna naušnica iz Budve možda je izrađena u radionici na istočnom Jadranu; *vidi* Kirigin 2008, str. 115, br. 72 i *vidi* članak Bonačić Mandinić u ovom časopisu.

Fig. 1.	Issa, 290-240 B.C.? Münzen u. Medaillen Deutschland, sale 24-25.5.2007, lot 307; 22 mm, 6.64 g	Sl. 1.	Issa, 290. - 240. g. pr. Kr.? Münzen u. Medaillen Deutschland, prodaja 24. - 25. 5. 2007., lot 307; 22 mm, 6,64 g
Fig. 2.	Issa, c. 225-200 B.C. Münzen u. Medaillen Deutschland, sale 24-25.5.2007, lot 308; 4.09 g	Sl. 2.	Issa, oko 225. - 200. g. pr. Kr. Münzen u. Medaillen Deutschland, prodaja 24. - 25. 5. 2007., lot 308; 4,09 g
Fig. 3.	Issaeon overstriking, 240-200 or 220-210 B.C. LHS, sale 23-24.4.2007, lot 585; 20 mm, 5.23 g, 12h	Sl. 3.	Isejski prekov, 240. - 200. ili 220. - 210. g. pr. Kr. LHS, prodaja 23. - 24. 4. 2007., lot 585; 20 mm, 5,23 g, 12h
Fig. 4.	Issa, 2 nd century B.C.? Münzen u. Medaillen Deutschland, sale 4.10.2005, lot 599; 21 mm, 7.06 g	Sl. 4.	Issa, 2. st. pr. Kr.? Münzen u. Medaillen Deutschland, prodaja 4. 10. 2005., lot 599; 21 mm, 7,06 g
Fig. 5.	Issa, 2 nd century B.C.? Münzen u. Medaillen Deutschland, sale 24-25.5.2007, lot 309; 5.35 g	Sl. 5.	Issa, 2. st. pr. Kr.? Münzen u. Medaillen Deutschland, prodaja 24. - 25. 5. 2007, lot 309; 5,35 g
Fig. 6.	Issa, 2 nd century B.C.? From the River Liri; 20 mm, 5.75 g, 7h. Recorded by C. Stannard in 2004 (Stannard's photo archives no. 100.255). Photos from plaster casts, courtesy of C. Stannard	Sl. 6.	Issa, 2. st. pr. Kr.? Iz rijeke Liri; 20 mm, 5,75 g, 7h. Snimio C. Stannard 2004. g. (Stannardov foto-arhiv br. 100.255). Foto: iz gispanih odljeva, uz dopuštenje C. Stannarda
Fig. 7.	Issa, 320-300 B.C. From Vlaška njiva, tomb 28; 21 x 20 mm, 6.65 g, 12h. AMS 16733; Bonačić Mandinić 2014, p. 216, no. 8. Photos courtesy of M. Bonačić Mandinić	Sl. 7.	Issa, 320. - 300. g. pr. Kr. S Vlaške njive, grobnica 28; 21 x 20 mm, 6,65 g, 12h. AMS 16733; Bonačić Mandinić 2014, str. 216, br. 8. (foto: uz dopuštenje M. Bonačić Mandinić)
Fig. 8.	Syracuse AE, tetras, c. 425 B.C. From E. L. Owen, <i>Ancient Greek Coins of Sicily (Panormos-Tyrrhenoi)</i> no. 4006 (accessed online; ex Thomas Virzi collection, 1907)	Sl. 8.	Sirakuške AE tetre, oko 425. g. pr. Kr. Iz E. L. Owen, <i>Ancient Greek Coins of Sicily (Panormos-Tyrrhenoi)</i> br. 4006 (preuzeto s mrežne stranice; iz zbirke Thomas Virzi, 1907.)
Fig. 9.	Metapontum AE, c. 300-250 B.C. Savoca Live Online Auction 7 28.2.2016), lot 17; 3.86 g	Sl. 9.	Metapontski AE, oko 300. - 250. g. pr. Kr. Savoca Live Online Auction 7 28. 2. 2016.), lot 17; 3,86 g
Fig. 10.	Metapontum AE, c. 220-207 B.C.? Numismatica Felsinea, Asta 3 per Corrispondenza, (accessed 5.19.2016), lot 1349; 4.87 g	Sl. 10.	Metapontski AE, oko 220. - 207. g. pr. Kr.? Numismatica Felsinea, Asta 3 per Corrispondenza (preuzeto 5. 19. 2016.), lot 1349; 4,87 g

11

12

13

14

15

16

17

18

19

Fig. 11. Metapontum AE, c. 220-207 B.C.? CNG E-Auction 367, 1.15.2016, lot 10; 16 mm, 4.02 g; 2h (from E. L. Owen coll.)	Sl. 11. Metapontski AE, oko 220. - 207. g. pr. Kr.? CNG E-Auction 367, 1. 15. 2016., lot 10; 16 mm, 4,02 g; 2h (iz zbirke E. L. Owen)
Fig. 12. Syracuse AE litra, c. 269-240 B.C. CNG 97 (17.9.2014), lot 49; 19 mm, 6.03 g; 7h	Sl. 12. Sirakuška AE litra, oko 269. - 240. g. pr. Kr. CNG 97 (17. 9. 2014.), lot 49; 19 mm, 6,03 g; 7h
Fig. 13. Issaeon overstriking upon litra of Syracuse, c. 240-200 or 210-200 B.C. Zagreb, Arheološki Muzej 2406. 20.3 mm, 5.76 g; 9h. Reproduced by permission	Sl. 13. Isejski prekov na litri iz Sirakuze, oko 240. - 200. ili 220. - 210. g. pr. Kr. Zagreb, Arheološki muzej 2406. 20,3 mm, 5,76 g; 9h (reprodukcija uz dopuštenje)
Fig. 14. Issaeon overstriking upon litra of Syracuse, c. 240-200 or 210-200 B.C. Vatican Library no. 106 (ex Propaganda Fide). 20 mm, 6.28 g; 1h. Reproduced by permission	Sl. 14. Isejski prekov na litri iz Sirakuze, oko 240. - 200. ili 220. - 210. g. pr. Kr. Vatikanska knjižnica br. 106 (iz Propaganda Fide). 20 mm, 6,28 g; 1h (reprodukcija uz dopuštenje)
Fig. 15. Issaeon overstriking upon litra of Syracuse, c. 240-200 or 210-200 B.C. Vatican Library no. 107 (ex Propaganda Fide). 20.5 mm, 6.20 g; 8h. Reproduced by permission	Sl. 15. Isejski prekov na litri iz Sirakuze, oko 240. - 200. ili 220. - 210. g. pr. Kr. Vatikanska knjižnica br. 106 (iz Propaganda Fide). 20,5 mm, 6,20 g; 8h (reprodukcija uz dopuštenje)
Fig. 16. Issaeon overstriking upon a coin of Dyrhachium with Head of Heracles r. / bow, club, and quiver, 2nd century B.C.? AMZ 8583. The Issaeon obverse (Female head r.) is upon Dyrhachium's reverse. 17.3 mm, 3.40 g; 9h (second types). Photos from plaster casts	Sl. 16. Isejski prekov na novcu iz Dirahija s glavom Herakla d. / lukom, batinom i tobolcem, 2. stoljeće pr. Kr.? AMZ 8583. Isejski avers (ženska glava d.) je na dirahijskom reversu. 17,3 mm, 3,40 g; 9h (prekov) (foto: iz gipsanih odljeva)
Fig. 17. Issa, 2nd century B.C.? Udine, Civici Musei e Gallerie di Storia e Arte (ex coll. A. De Brandis). 16.8 mm, 3.92 g; 6h. Photos from plaster casts	Sl. 17. Issa, 2. st. pr. Kr.? Udine, Civici Musei e Gallerie di Storia e Arte (iz zbirke A. De Brandis). 16,8 mm, 3,92 g; 6h (foto: iz gipsanih odljeva)
Fig. 18. Issaeon overstriking upon a coin of Metapontum. From Vlaška njiva, found between tomb 150 and the wall in the direction of tomb 202. AMS 16763; Bonačić Mandinić 2014, p. 216, no. 9. 17 mm, 4.06 g; 10h. Photos courtesy of M. Bonačić Mandinić	Sl. 18. Isejski prekov na novcu iz Metaponta. S Vlaške njive, pronađen između grobnice 150 i zida prema grobnici 202. AMS 16763; Bonačić Mandinić 2014, str. 216, br. 9. 17 mm, 4,06 g; 10h (foto: uz dopuštenje M. Bonačić Mandinić)
Fig. 19. Siculo-Punic AR tetradrachm said to have been found at Vis in the 1950s. 24 mm, 16.88 g; 6h. Jenkins 1977, p. 41, no. 92 (same O32, but R83 var.). Private collection, Canada	Sl. 19. Sikulo-punska tetradrahma navodno nađena 1950-ih g. u Visu. 24 mm, 16,88 g; 6h. Jenkins 1977, str. 41, br. 92 (isto A32, ali var. R83.). Privatna zbirka, Kanada

Fig. 20. Vis. Defaced sculpture seen at Martvilo, July 1975. (photo: P. Visonà)
Sl. 20. Vis. Oštećeni kip viđen na Martvilu, srpanj 1975. (foto: P. Visonà)

Fig. 21. Gold earring or pendant (?) found by D. Radić at Martvilo, Vis. Diam. of disc c. 20 mm; weight: c. 1 g. 2 x 1 enlargement of a 1975 slide photograph
Sl. 21. Zlatna naušnica ili privjesak (?) koju je D. Radić našao na Martvilu u Visu. Promjer diska 20 mm; težina: oko 1 g. Dvostruko uvećanje dijapozitiva iz 1975.

Acknowledgments

I wish to thank Michael A. Bender (Seattle, WA), Tomislav Bilić and Ivan Mirnik (Arheološki muzej, Zagreb), Maja Bonačić Mandinić and Jelena Jovanović (Arheološki muzej, Split), Elena Bonelou (H Ephoreia Proistorikon & Klassikon Archaioyton Kerkyras - Thesprotias), Vince Bulic (Burnaby, B.C., Canada), Valeria G. Camilleri, Grazia Semeraro and Adriana Travaglini (Università del Salento, Lecce), Renata Ciołek, Piotr Dyczek, Martin Lemke, and Janusz Reclaw (University of Warsaw), Boris Čargo (The Issa archaeological collection), Ivo Dragičević (Zagreb), Eleonora Giampiccolo (Numismatic Cabinet, the Vatican Library), S. Gjongecaj (University of Tirana), Mato Ilkić (University of Zadar), Branko Kirigin (Split), Brad Nelson (CNG), Lucijana Šešelj (University of Rijeka), Clive Stannard (University of Leicester), Zamir Tafilica (Muzeu Historik, Shkodër), Dubravka Ujes Morgan (Newark, NJ), Marina Ugarković (postdoctoral fellow, Institut für Klassische Archäologie, Universität Wien), and Marzia Vidulli (Civico Museo di Storia ed Arte, Trieste), for providing data and feedback. This essay could not have been written without their help. Ryan T. Hagan (University of Kentucky) has prepared most illustrations for publication.

Zahvale

Zahvalio bih Michaelu A. Benderu (Seattle, WA), Tomislavu Biliću i Ivanu Mirniku (Arheološki muzej u Zagrebu), Maji Bonačić Mandinić i Jeleni Jovanović (Arheološki muzej u Splitu), Eleni Bonelou (H Ephoreia Proistorikon & Klassikon Archaioyton Kerkyras - Thesprotias), Vinceu Bulicu (Burnaby, B.C., Canada), Valeriji G. Camilleri, Graziji Semeraro i Adriani Travaglini (Università del Salento, Lecce), Renati Ciołek, Piotru Dyczeku, Martinu Lemkeu i Januszu Reclawu (Sveučilište u Varšavi), Borisu Čargu (Arheološki muzej u Splitu), Ivi Dragičeviću (Zagreb), Eleonori Giampiccolo (Numizmatički kabinet Vatikanske knjižnice), S. Gjongecaj (Sveučilište u Tirani), Mati Ilkiću (Sveučilište u Zadru), Branku Kiriginu (Split), Bradu Nelsonu (CNG), Lucijani Šešelj (Sveučilište u Rijeci), Cliveu Stannardu (University of Leicester), Zamiru Tafilici (Muzeu Historik, Skadar), Dubravki Ujes Morgan (Newark, NJ), Marini Ugarković (postdoktorandici na Institut für Klassische Archäologie, Universität Wien) i Marziji Vidulli (Civico Museo di Storia ed Arte, Trieste) na pruženim podacima i povratnim informacijama. Ovaj članak bilo bi nemoguće napisati bez njihove pomoći. Ryan T. Hagan (University of Kentucky) pripremio je većinu ilustracija za objavu.

SOURCES / IZVORI

Sale Catalogues / Aukcijski katalogi

CNG	Classical Numismatic Group, Inc., Lancaster, PA (U.S.A.) / London.
Dorotheum	Dorotheum Kunstabteilung, Vienna.
LHS	LHS Numismatik AG, Zürich.
Münzen u. Medaillen	Münzen und Medaillen GmbH, Deutschland, Weil am Rhein. Deutschland
Numismatica Felsinea	Numismatica Felsinea S.r.l., Bologna
Owen	Edgar L. Owen Ltd., Lake Hopatcong, NJ, U.S.A.
Savoca	Savoca Numismatik GmbH & Co. KG, Munich

ABBREVIATIONS / KRATICE

AIIN	Annali dell'Istituto Italiano di numismatica, Roma
AJA	American Journal of Archaeology, Boston
IACP	Inventory of Archaic and Classical Coins, Oxford
RIN	La Rivista Italiana di Numismatica, Milano
SNR	Schweizerische Numismatische Rundschau = Revue Suisse de Numismatique, Berne
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb
VAPD	Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku, Split

REFERENCES / LITERATURA

- Abdy 2013 R. Abdy, *Butrint, the Coins from the Modern Excavations in the Forum*, in: Llampi *et al.* 2013, 463-471.
- Agostino 2009 R. Agostino, *Introduzione*, in: Sila Silva *ho drumós... hón Sílan kaloûsin*. Conoscenza e recupero nel Parco Nazionale d'Aspromonte. Vol. III. Palazzo: una struttura fortificata in Aspromonte, R. Agostino, M. Maddalena Sica (eds.), Soveria Mannelli 2009, 9-11.
- Andreassi *et al.* 2013 G. Andreassi, A. Cocchiari, A. Dell'Aglio (eds.), *Vetustis novitatem dare*, Temi di antichità e archeologia in ricordo di Grazia Angela Maruggi, Taranto 2013.
- Andronico 2006 E. Andronico (ed.), *Hypogaea*. Tipologie edilizie, riti e corredi delle necropoli reggine di età ellenistica. Catalogo della mostra Museo Nazionale di Reggio Calabria 10 maggio - 30 ottobre 2006, Reggio Calabria 2006.
- Antonaccio 1999 C. Antonaccio, *Κυπαρα, a Sikel Nymph?*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 68, Köln 1999, 177-185.
- Arslan 2014 E.A. Arslan, *Il ripostiglio di Crotona 'Fondo Gesù 2005'*, in: Kroton. Studi e ricerche sulla polis achea e il suo territorio, Atti e Memorie della Società Magna Grecia, 4th ser. V, 2011-2013, R. Spadea (ed.), Roma 2014, 411-458.
- Bandelli 2001 G. Bandelli, *Roma e l'Adriatico fra III e II secolo a.C.*, in: Strutture portuali e rotte marittime nell'Adriatico di età romana, Collections de l'École Française de Rome 280, C. Zaccaria (ed.), Trieste - Roma 2001, 17-41.
- Barbato 2016 M. Barbato, *Presenza di moneta straniera a Roma in epoca tardo-repubblicana: il caso delle monete di Cirene*, in: Le monete di Cirene e della Cirenaica nel Mediterraneo. Problemi e prospettive. Atti del V Congresso Internazionale di Numismatica e Storia Monetaria. Padova, 17-19 marzo 2016, M. Asolati (ed.), Padova 2016, 141-156.
- Barello 1992 F. Barello, *Le monete*, in: Locri Epizefiri IV. Lo scavo di Marasà Sud. Il sacello tardo arcaico e la "casa dei leoni", M. Barra Bagnasco (ed.), Firenze 1992, 337-359.

Paolo Visonà, Rethinking the coinage of Issa, a Greek island polity
Novi osvrt na novac iz Ise, grčke otočne kolonije

- Benassai 1998 R. Benassai, *Monete da contesti funerari in Campania tra IV e III sec. a.C.: ideologia o rito?*, AIN 45, Roma 1998, 97-124.
- Boehringer *et al.* 2011 C. Boehringer, L. Brousseau, S. Vassallo, *Monete in tomba; due tesoretti di argento dalla necropoli occidentale di Himera*, AIN 57, Roma 2011, 7-38.
- Bonačić Mandinić 2003 M. Bonačić Mandinić, *PECVNIA NARONITANA*, in: *Izdanja HAD 22*, Zagreb - Metković - Split 2003, 183-197.
- Bonačić Mandinić 2004a M. Bonačić Mandinić, *Greek coins displayed in the Archaeological Museum Split*, Split 2004.
- Bonačić Mandinić 2004b M. Bonačić Mandinić, *The Coins finds at Ploča Promontory*, in: *I Greci in Adriatico*, 2. Supplemento del Convegno Internazionale, Urbino, 21-24 ottobre 1999, *Hesperia* 18, Roma 2004, 151-161.
- Bonačić Mandinić 2011 M. Bonačić Mandinić, *Antički novac*, in: *Antički Sikuli. Katalog izložbe*, Kaštela 2011, 133-143.
- Bonačić Mandinić 2013 M. Bonačić Mandinić, *Grčki i italski novac s Palagruže*, *Diadora* 26-27, Zadar 2013, 351-379.
- Bonačić Mandinić 2014 M. Bonačić Mandinić, *Nalazi novca s nekropole Vlaška njiva u Visu*, *VAHD* 107, Split 2014, 201-240.
- Bonačić Mandinić, Visonà 2002 M. Bonačić Mandinić, P. Visonà, *Monetary Circulation on the Island of Vis (Issa), c. 350 B.C. - A.D. 600*, in: *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana. Zbornik Radova sa znanstvenog skupa održanog 24. do 26. rujna 1998. godine us Splitu*, N. Cambi, S. Čače, B. Kirigin (eds.), Split 2002, 319-373.
- Brizzi 2008 M. Brizzi, *La fortificazione di contrada Palazzo di Oppido Mamertina*, in: *La Calabria tirrenica nell'antichità. Nuovi documenti e problematiche storiche. Atti del Convegno (Rende - 23-25 novembre 2000)*, G. De Sensi Sestito (ed.), Soveria Mannelli 2008, 465-474.
- Brunšmid 1898 J. Brunšmid, *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*, *Abhandlungen des archäologisch-epigraphischen Seminars der Universität Wien XIII*, Wien 1898.
- Cambi 2003 N. Cambi, *La civiltà dei Greci nell'Adriatico orientale*, *Hesperia* 17, Roma 2003, 11-40.
- Cambi *et al.* 1980 N. Cambi, B. Kirigin, E. Marin, *Excavations at Issa, Island of Vis, Yugoslavia, 1976, 1979*, in: *Rivista di Archeologia* 4, Roma - Venezia 1980, 81-91.
- Camilleri 2008 V.G. Camilleri, *Presenze monetali in area albanese*, AIN 54, Roma 2008, 87-150.
- Camilleri 2015 V.G. Camilleri, *Findings, production and monetary circulation*, in: V.G. Camilleri, P. d'Angela, V.R. Maci, S. Montanaro, L. Rinaudo, G. Sarcinelli, A. Siciliano, A. Travaglini, *Coins in Messapia: Research and New Perspective*, in P.M. Militello, H. Öviz (eds.), *SOMA* 2011. Proceedings of the 15th Symposium on Mediterranean Archaeology, held at the University of Catania 3-5 March 2011, *BAR International Series* 2695 (II), Oxford 2015, 796-797.
- Camilleri, D'Angela 2011 V.G. Camilleri, P. D'Angela, *Presenze e circolazione monetaria*, in: *Atti del 3° Congresso Nazionale di Numismatica*, Bari, 12-13 novembre 2010, Bari 2011, 221-257.
- Cantilena 1995a R. Cantilena (ed.), *Caronte - Un obolo per l'aldilà. Atti delle giornate di studio. Salerno, 20-22 febbraio 1995*, *La Parola del Passato* 50, fasc. 282-285, Napoli 1995.
- Cantilena 1995b R. Cantilena, *La Campania preromana*, in: Cantilena 1995a, 217-239.
- Carli 1861 G. Carli, *Delle antichità di Capodistria. Ragionamento in cui si rappresenta lo stato suo a' tempi de' romani*, Capodistria 1741, G. Tondelli (ed.), Capodistria 1861.
- Ciołek 2011 R. Ciołek, *Emisje króla Ballaiosa Początki mennictwa w Ilirii*, Warszawa 2011.
- Colucci 2009 G. Colucci, *Arpi: la monetazione*, in: *Atti del 1° Congresso Nazionale di Numismatica*, Bari, 21-22 novembre 2008, Bari 2009, 43-69.

- Coviello 2003 G. Coviello, *Roma, gli Italici, l'Adriatico e il mondo ellenistico*, Hesperia 17 Roma 2003, 89-103.
- Crawford 2015 M. Crawford, *The coinage of the Mamertini*, in: *Studies in Ancient Coinage in Honour of Andrew Burnett*, R. Bland, D. Calomino (eds.), London 2015, 41-49.
- Cutroni Tusa 1995 A. Cutroni Tusa, *La Sicilia*, in: *Cantilena 1995a*, 189-216.
- Čargo 2007 B. Čargo, *Grčko-helenistička keramika u Arheološkom muzeju u Splitu*, Split 2007.
- Čargo 2010a B. Čargo, *Martvilo. Istraživanja jugozapadne isejske nekropole do 1970. godine*, Split 2010.
- Čargo 2010b B. Čargo, *Zaštitna arheološka istraživanja ostataka kasnoantičke nekropole u Isi*, in: *Izdanja HAD 26*, Zagreb - Split 2010, 109-130.
- Čargo 2016 B. Čargo, *O urbanizmu Ise u svjetlu novih arheoloških istraživanja*, VAHD 109 Split 2016, 25-56.
- Čargo, Miše 2010 B. Čargo, M. Miše, *Lončarska proizvodnja u Isi*, VAPD 103, Split 2010, 7-40.
- Čargo et al. 2010 B. Čargo, M. Miše, D. Tresić Pavičić, *Novija istraživanja helenističko-rimske stambene arhitekture u Isi*, in: *Izdanja HAD 26*, Zagreb - Split 2010, 272-273.
- D'Andria 1997 F. D'Andria, *Vaste*, in: *Enciclopedia dell'Arte Antica*, 1997, available in [www.treccani.it/enciclopedia/vaste_\(Enciclopedia-dell'Arte-Antica\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/vaste_(Enciclopedia-dell'Arte-Antica)/).
- Della Casa et al. 2009 Ph. Della Casa, B. Bass, T. Katunarić, B. Kirigin, D. Radić, *An Overview of Prehistoric and Early Historic Settlement, Topography, and Maritime Connections on Lastovo Island, Croatia*, in: *Forenbaher 2009*, 113-136.
- Demicheli 2010 D. Demicheli, *Reljefnimfa i Silvana iz Vodne jame na otoku Braču*, *Izdanja HAD-a 26*, Zagreb - Split 2010, 175-185.
- De Sensi Sestito 2015 G. De Sensi Sestito, *Magna Grecia e Sicilia da Agatocle a Pirro*, in: *Atti Taranto 52*, Taranto 2015, 39-73.
- Dragičević 2016 I. Dragičević, *Daorski novac i prilog poznavanju optjecaja novca na daorskom području*, VAHD 109, Split 2016, 107-128.
- Dressel 1900 H. Dressel, review of J. Brunšmid, *Die Inschriften und Münzen der Griechischen Städte Dalmatiens*, *Abhandlungen des archäologisch-Epigraphischen Seminars der Universität Wien XIII*, Wien 1898, in: *Zeitschrift für Numismatik* 22, Berlin 1900, 208.
- Dubolnić Glavan, Glavaš 2011 M. Dubolnić Glavan, V. Glavaš, *Prilog poznavanju najstarijeg optjecaja novca na prostoru južnog Velebita*, *Prilog Inst. arh. Zagrebu* 28, Zagreb 2011, 95-121.
- Dukat, Jeličić-Radonić 2009 Z. Dukat, J. Jeličić-Radonić, *Dionizijev novac Sirakuze u Starom Gradu na Hvaru*, *VAMZ* 42, 3. ser., Zagreb 2009, 321-338.
- Dukat, Jeličić-Radonić 2013a Z. Dukat, J. Jeličić-Radonić, *Rane emisije farske kovnice iz Remetinog vrta u Starom Gradu na Hvaru*, *VAMZ* 45, 3. ser., Zagreb 2013, 239-260.
- Dukat, Jeličić-Radonić 2013b Z. Dukat, J. Jeličić-Radonić, *The Earliest Coins of the Pharos Mint on the Island of Hvar, Croatia*, in: *Liampi et al. 2013*, 41-50.
- Dyczek 2014 P. Dyczek et al., *Rhizon, 2008-2012. Preliminary Report on the Excavations of the Center for Research on the Antiquity of Southwestern Europe*, University of Warsaw, *Archeologia* 62-63 2011-2012, Warszawa 2014, 91-109.
- Evelpide 1965 R. Evelpide, *Νομίσματα ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἐν Κερκύρα ἰδιωτικοῦ κτήματος «Κόρκυρα»*, *AD 20 Chronika*, Athens 1965, 401-406.
- Forenbaher 2009 S. Forenbaher (ed.), *A Connecting Sea: Maritime Interaction in Adriatic Prehistory*, *BAR International Series* 2037, Oxford 2009.
- Frey-Kupper 2009 S. Frey-Kupper, *A stone mould from Bir Messaouda (Carthage) for bronze coins of the Second Punic War. Preliminary notes*, *SNR* 88, Bonn 2009, 185-192.
- Fronza 2010 M.P. Fronza, *Between Rome and Carthage. Southern Italy during the Second Punic War*, Cambridge 2010.
- Giardino 2015 L. Giardino, *Aree urbane e territori della costa ionica della Basilicata tra Pirro e Annibale*, in: *Atti Taranto 52*, Taranto 2015, 573-617.
- Gjongecaj 2007 S. Gjongecaj, *Le trésor de Lleshan (Elbasan)*, *RN* 163, Paris 2007, 101-140.
- Gjongecaj 2011 S. Gjongecaj, *La circulation monétaire en Illyrie du Sud et en Épire du Ve au Ier siècle av. J.-C.*, in: *Nomisma. La circulation monétaire dans le monde grec*

- antique. Actes du colloque international Athènes, 14-17 avril 2010, BCH Suppl. 53, T. Faucher, M.-C. Marcellesi, O. Picard (eds.), Herent 2011, 213-243.
- Gorini 1989 G. Gorini, *Una moneta di Ballaios da San Domino (Isole Tremiti)*, RIN 91, Milano 1989, 27-32.
- Gorini 1993 G. Gorini, *La circolazione in ambiente adriatico*, in: La monetazione dell'età diognigiana. Atti dell'VIII Convegno del Centro Internazionale di Studi Numismatici - Napoli 29 maggio - 1 giugno 1983, Napoli 1993, 277-312.
- Gorini 1999 G. Gorini, *Aspetti della presenza di moneta greca in Adriatico*, in: La Dalmazia e l'altra sponda. Problemi di archaiologia adriatica, L. Braccesi, S. Graciotti (eds.), Firenze 1999, 165-174.
- Gorini 2001 G. Gorini, *La moneta greca in area alto e medioadriatica ed un progetto numismatico*, in: Deputazione di storia patria per le Marche. Atti e Memorie 102, (1997) Ancona 2001, 15-28.
- Gorini 2003 G. Gorini, *Comunità greche di Dalmazia. Le emission monetali*, Hesperia 17 Roma 2003, 41-54.
- Gorini 2004 G. Gorini, *Monete greche dal Veneto*, in: Presenza e funzioni della moneta nelle chorai delle colonie greche dall'Iberia al Mar Nero. Atti del XII convegno organizzato dall'Università "Federico II" e dal Centro Internazionale di Studi Numismatici, Napoli 16-17 giugno 2000, Roma 2004, 133-170.
- Gorini 2009 G. Gorini, *Issa*, in: LIMC Supplementum 2009 1 Abellio - Zeus, Düsseldorf 2009, 300-301, and Supplementum 2009 2, Düsseldorf 2009, Pl. 145.
- Gorini 2013a G. Gorini, *Le monete greche nei depositi dei santuari medio-alto adriatici (III-I secolo a.C.)*, in: L'indagine e la rima: scritti per Lorenzo Braccesi, Roma 2013, 783-804.
- Gorini 2013b G. Gorini, *Presenza di moneta greca in Istria*, VAMZ 45, 3. ser., Zagreb 2013, 289-298.
- Gorini 2013c G. Gorini, *Presenza e circolazione della moneta tarantina*, in: Atti del 4° congresso nazionale di numismatica, Bari, 16-17 novembre 2012, Bari 2013, 107-134.
- Grandjean 1998 C. Grandjean, *La valeur des monnaies de bronze du Péloponnèse à l'époque classique et hellénistique*, in: Revue numismatique 154, Paris 1998, 31-40.
- Grandjean 2016 C. Grandjean, *Découvertes monétaires de tombes argiennes*, in: Suadente nummo vetere. Studi in onore di Giovanni Gorini, M. Asolati, B. Callegher, A. Saccocci (eds.), Padova 2016, 9-85.
- Guzzo 1993 P.G. Guzzo, *Oreficerie dalla Magna Grecia. Ornamenti in oro e argento dall'Italia Meridionale tra l'VIII ed il I secolo*, Taranto 1993.
- Guzzo 1996 P.G. Guzzo, *The Jewelry of the Western Greeks*, in: The Greek World. Art and Civilization in Magna Graecia and Sicily, G. Pugliese Carratelli (ed.), Milan 1996, 471-480.
- Guzzo 1998 P.G. Guzzo, *Oreficerie dal versante occidentale dell'Adriatico*, in: In memoria di Enrico Paribeni, vol. II, G. Capecchi, O. Paoletti, C. Cianferoni, A.M. Esposito, A. Romualdi (eds.), Roma 1998, 221-232.
- Hansen, Heine Nielsen 2004 M.H. Hansen, T. Heine Nielsen, *Coins as Evidence for Polis Identity*, in: IACP, 144-149.
- Hempel 1995 K.G. Hempel, *I contesti tombali*, in: Lippolis et al. 1995, 292-300
- Hempel, Mattioli 1994 K.G. Hempel, B. Mattioli, *Contesti tombali di età ellenistica con monete: elementi per una cronologia assoluta*, in: Lippolis 1994, 355-390.
- HNI N.K. Rutter (ed.), *Historia Numorum Italy*, London 2001.
- Howgego 2005 C. Howgego, *'Coinage and Identity in the Roman Provinces*, in: Howgego et al. 2005, 1-17.
- Howgego et al. 2005 C. Howgego, V. Heuchert, A. Burnett (eds.), *Coinage and Identity in the Roman Provinces*, New York 2005.
- IACP M.H. Hansen, T. Heine Nielsen (eds.), *An Inventory of Archaic and Classical Polis*, Oxford 2004.

- Ignatiadou 2014 D. Ignatiadou, *The Symbolic Krater*, in: *Le Cratère à volutes. Destinations d'un vase de prestige entre Grecs et non-Grecs*, Cahiers du Corpus Vasorum Antiquorum France N° 2, J. de La Genière (ed.), Paris 2014, 43-59.
- Ilkić 2016 M. Ilkić, *Novac jadranske Korkire s liburnske gradine Budim kod Posedarja*, VAHD 109, Split 2016, 99-105.
- Ilkić, Čelhar forthcoming M. Ilkić, M. Čelhar, *Finds of Hellenistic coins from southern Italy and Sicily in southern Liburnia*, in: *Proceedings of the XV International Numismatic Congress*, Taormina 2015.
- Ilkić, Kožul 2017 M. Ilkić, P. Kožul, *Numizmatički nalazi s prapovijesne gradine Gradac kod mjesta Smokvice na otoku Pagu*, in: *INCC 2016. Zbornik radova 8. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, Rijeka, Hrvatska, 7. listopada 2016, Rijeka 2017, 90-96.
- Ilkić et al. 2014 M. Ilkić, I. Čerina, S. Čerina, *Novac iz Bukovice od 3. stoljeća prije Krista do 68. godine poslije Krista*, in: *Zbornik radova 7. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj*, Opatija, Hrvatska, 27.-28. rujna 2013, Rijeka 2014, 65-75.
- Imhoof-Blumer 1884 F. Imhoof-Blumer, *Griechische Münzen aus dem Museum in Klagenfurt und andere Sammlungen*, *Numismatische Zeitschrift* 16, Wien 1884, 246-259.
- Jeličić-Radonić 2010 J. Jeličić-Radonić, *Prva emisija novca isejske kovnice*, *Izdanja HAD* 26, Zagreb - Split 2010, 61-67.
- Jeličić Radonić, Katić 2015 J. Jeličić Radonić, M. Katić, *Faros - osnivanje antičkog grada*, Split 2015.
- Jenkins 1977 G.K. Jenkins, *Coins of Punic Sicily*, Part 3, *SNR* 56, Bern 1977, 5-65.
- Johnston 1989 A. Johnston, *The Bronze Coinage of Metapontum*, in: *Kraay - Mørkholm Essays. Numismatic Studies in Memory of C.M. Kraay and O. Mørkholm*, G. Le Rider, K. Jenkins, N. Waggoner, and U. Westermark (eds.), Louvain-La-Neuve 1989, 121-136.
- Johnston 1998 A. Johnston, *Coins*, in: *The Chora of Metaponto. The Necropoleis*, vol. II, J.C. Carter et al. (eds.), Austin 1998, 830-833.
- Kenner 1865 F. Kenner, *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie (1862-1863)*, in: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 33, Wien 1865, 1-162.
- Kirigin 1982 B. Kirigin, *ΙΣΣΑ Οτοκ Vis u helenističko doba. Izložba Arheološkog muzeja u Splitu*, Split 1982.
- Kirigin 1986 B. Kirigin, *ΙΣΣΑ Οτοκ Vis v helenizmu*, Ljubljana 1986.
- Kirigin 1987 B. Kirigin, *The Greeks in Central Dalmatia. Some New Evidence from the Yugoslav Excavations and Field Survey*, *AJA* 91, Baltimore 1987, 271.
- Kirigin 1990a B. Kirigin, *Late Gnathian: A glimpse at the Issa case*, in: *Πρακτικά της Β' Συναντήσεως για την Ελληνιστική Κεραμεική*, Athens 1990, 58-65.
- Kirigin 1990b B. Kirigin, *The Greeks in Central Dalmatia: Some New Evidence*, in: *Greeks Colonists and Native Populations. Proceedings of the First Australian Congress of Classical Archaeology held in honour of Emeritus Professor A.D. Trendall*, Sydney 9-14 July 1985, J.-P. Descoedres (ed.), Oxford 1990, 291-321.
- Kirigin 1996 B. Kirigin, *Issa. Grčki grad na Jadranu*, Zagreb 1996.
- Kirigin 1999 B. Kirigin, *The Greeks in Central Dalmatia*, in: *La Dalmazia e l'altra sponda. Problemi di archaiologhía adriatica*, L. Braccesi, S. Graciotti (eds.), Firenze 1999, 147-164.
- Kirigin 2006 B. Kirigin, *Pharos. The Parian Settlement in Dalmatia. A study of a Greek colony in the Adriatic*, *BAR International Series* 1561, Oxford 2006.
- Kirigin 2008 B. Kirigin, *Grčko-helenistička zbirka u stalnom postavu Arheološkog muzeja u Splitu*, Split 2008.
- Kirigin 2012 B. Kirigin, *Palagruža Diomedov otok*, Split 2012.
- Kirigin 2016 B. Kirigin, review of Jeličić Radonić, Katić 2015 in *VAMZ* 49, 3. ser., Zagreb 2016, 305-311.
- Kirigin, Marin 1985 B. Kirigin, E. Marin, *Issa '80. Preliminarni izvještaj sa zaštitnih arheoloških iskopavanja helenističke nekropole Martvilo u Visu. Novi i neobjelodanjeni natpsi iz Visa*, VAHD 78, Split 1985, 45-72.

- Kirigin *et al.* 2009 B. Kirigin, A. Johnston, M. Vučetić, Z. Lušić, *Palagruža - The Island of Diomedes - and Notes on Ancient Greek Navigation in the Adriatic*, in: Forenbaher 2009, 137-155.
- Knapp, van Dommelen 2010 A.B. Knapp, P. van Dommelen, *Material connections. Mobility, materiality and Mediterranean identities*, in: *Material Connections in the Ancient Mediterranean*, P. van Dommelen, A.B. Knapp (eds.), London - New York 2010, 1-18.
- Kolníková 2012 E. Kolníková, *Němčice. Ein Macht, Industrie- und Handelszentrum der Latènezeit in Mähren und Siedlungen am ihren Rande. Kommentierter Fundkatalog. Münzen*, Brno 2012.
- Kraljević 1985 G. Kraljević, *Numizmatička zbirka na Humcu*, in: 100 godina Muzeja na Humcu (1884-1984), Ljubuški 1985, 133-140.
- Lamboley, Castiglioni 2011 J.-L. Lamboley, M.P. Castiglioni (eds.), *L'Illyrie Méridionale et l'Épire dans l'Antiquité - V. Actes du Ve colloque international de Grenoble (8-11 octobre 2008)*, Paris 2011.
- Lattanzi 1994 E. Lattanzi, *Attività archeologica in Calabria 1992*, in: *Atti Taranto 32* (1992), Taranto 1994, 795-811.
- Lattanzi 1998 E. Lattanzi, *L'attività archeologica in Calabria nel 1995*, in: *Atti Taranto 35* (1995), Taranto 1998, 673-690.
- Lazari 1858 V. Lazari, *Della raccolta numismatica della Imp. Re. Libreria di S. Marco*, in: *Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Classe 26*, Wien 1858, 307-338.
- Liampi *et al.* 2013 K. Liampi, C. Papaevangelou-Genakos, K. Zachos, A. Doursougli, A. Iakovidou (eds.), *Proceedings of the 1st International Conference, Νομισματική και οικονομική Ιστορία στην Ηπειρο κατά την Αρχαιότητα (University of Ioannina, October 3rd - 7th 2007)*, Athens 2013.
- Libero Mangieri 2010 G. Libero Mangieri, *L'inizio della monetazione a Rubi e dintorni*, in: *Atti del 2° Congresso Nazionale di Numismatica*, Bari 13-14 novembre 2009, Bari 2010, 47-72.
- Lippolis 1994 E. Lippolis (ed.), *Catalogo del Museo Nazionale Archeologico di Taranto III, 1. Taranto, La necropoli: aspetti e problemi della documentazione archeologica tra VII e I sec. a.C.*, Martina Franca, TA 1994.
- Lippolis 2015 E. Lippolis, *Continuità e discontinuità: il III secolo tra Egeo e Occidente attraverso produzione e commercio dei prodotti ceramici*, in: *Atti Taranto 52*, Taranto 2015, 119-156.
- Lippolis *et al.* 1995 E. Lippolis, K.G. Hempel, B. Mattioli, *Taranto. Aspetti di un fenomeno rituale*, in: *Cantilena 1995*, 289-310.
- Luley 2008 B.P. Luley, *Coinage at Lattara. Using archaeological context to understand ancient coins*, in: *Archaeological Dialogues 15*, Cambridge 2008, 174-195.
- Makanec 1906 A. Makanec, *Nekoliko numizmatiskih nalaza iz Bosne*, in: *Glasnik Zemaliskog muzeja u Bosni i Hercegovini 18*, Sarajevo 1906, 109-111.
- Manganaro 1999 G. Manganaro, *Spigolature nel medagliere del museo archeologico di Siracusa*, RIN 100, Milano 1999, 79-92.
- Manganaro 2002 G. Manganaro, *Epiro «adriatico» e Sicilia: colonizzazione timoleontea e monete*, in: *I Greci in Adriatico, 1*, Hesperia 15, Roma 2002, 113-122.
- Marasco 1984 G. Marasco, *Agatocle e la politica siracusana agli inizi del III secolo a.C.*, in: *Prometheus 10*, Firenze 1984, 97-113.
- Marasco 1988 G. Marasco, *Economia, commerci e politica nel Mediterraneo fra il III e il II secolo a.C.*, Firenze 1988.
- Masiello 1994 L. Masiello, *La necropoli ellenistica: leoreficerie*, in: Lippolis 1994, 300-323.
- Mastronuzzi 2012 G. Mastronuzzi, *Vaste*, in: *Bibliografia topografica della colonizzazione greca in Italia e nelle isole tirreniche 21*, Pisa - Roma - Napoli 2012, 534-53.
- Mastronuzzi *et al.* 2013 G. Mastronuzzi, V. Melissano, S. Convertino, *Contesti di età messapica nell'area di Fondo Giuliano a Vaste*, in: *Andreassi et al. 2013*, 365-378.
- Mattioli 1995 B. Mattioli, *La documentazione numismatica*, in: Lippolis *et al.* 1995, 300-310.
- Mazzei 1995 M. Mazzei (ed.), *Arpi. L'ipogeo della Medusa e la necropoli*, Bari 1995.

- Mazzei, Pietropaolo 1995 M. Mazzei, L. Pietropaolo, *Ceramica a tempera*, in: Mazzei 1995, 249-254.
- Mirnik 1979 I. Mirnik, *O Numizmatičkoj zbirci dominikanskog samostana u Bolu na Braču*, in: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 28, 1, Zagreb 1979, 10-21.
- Miše 2013 M. Miše, *Prilog proučavanju iseiske keramike tipa Gnathia*, VAPD 106, Split 2013, 99-130.
- Miše 2015 M. Miše, *Gnathia and Related Hellenistic Ware on the East Adriatic Coast*, Oxford 2015.
- Miše, Touloumtzidou 2015 M. Miše, A. Touloumtzidou, *Hellenistic tomb in Stonca bay near Issa on the island of Vis, Croatia: new evidence on imports from Sicily and mainland Greece*, *Hesperia* 32, Roma 2015, 273-322.
- Musti *et al.* 1992 D. Musti, M. Benzi, L. Rocchetti, P.G. Guzzo, G. Calcani, F. Catalli, *L'oro dei Greci*, Novara 1992.
- Nikolanci 1969 M. Nikolanci, *Helenistička nekropola Isse*, VAHD 63-64 (1961-1962), Split 1969, 57-90.
- Nocita 2012 M. Nocita, *Italiotai e Italikoi. Le testimonianze greche nel Mediterraneo orientale*, *Hesperia* 28, Roma 2012.
- Oikonomidou-Karamesini 1986 M. Oikonomidou-Karamesini, *Die Münzen der Ausgrabung von Kassope*, in: *Haus und Stadt im Klassischen Griechenland*, W. Hoepfner, E.-L. Schwandner (eds.), München 1986, 134-136.
- Parente 1999 A.R. Parente, *Rinvenimenti tombali di età preromana in Lucania*, in: *Trouvailles monétaires de tombes. Actes du deuxième colloque international du Groupe Suisse pour l'étude des trouvailles monétaires* (Neuchâtel, 3-4 mars 1995), *Études de numismatique et d'histoire monétaire* 2, O.F. Dubuis, S. Frey-Kupper, G. Perret (eds.), Lausanne 1999, 141-159.
- Parente 2011 A.R. Parente, *Coins*, in: *The Chora of Metaponto 3. Archaeological Field Survey Bradano to Basento*, vol. I, J.C. Carter, A. Prieto (eds.), Austin 2011, 555-558.
- Preka-Alexandri, Stoyas 2011 K. Preka-Alexandri, Y. Stoyas, *Economic and socio-political glimpses from Gitana in Thesprotia: the testimony of stamped amphora handles, coins, and clay sealings*, in: *Lamboley, Castiglioni* 2011, 663-683.
- Price 1967 M.J. Price, *Coins from some Deposits in the South Stoa at Corinth*, *Hesperia* 36, Roma 1967, 348-388.
- Prisco 1995 G. Prisco, *Il caso di Poseidonia: una moneta per pochi*, in: *Cantilena* 1995a, 240-263.
- Psoma 2016 S.E. Psoma, *Choosing and Changing Monetary Standards in the Greek World during the Archaic and the Classical Periods*, in: *The Ancient Greek Economy. Markets, Households and City-States*, E.M. Harris, D.M. Lewis, M. Woolmer (eds.), Cambridge 2016, 90-115.
- Rathgeber 1841 G. Rathgeber, *Medaglie d'Illyricum*, in: *Bullettino di Corrispondenza Archeologica*, Marzo 1841, 31-32.
- Reger 2011 G. Reger, *Inter-Regional Economies in the Aegean Basin*, in: *The Economies of Hellenistic Societies, Third to First Centuries B.C.*, Z.H. Archibald, J.K. Davies, and V. Gabrielsen (eds.), Oxford 2011, 368-389.
- Reisch 1912 E. Reisch, *Führer durch das K.K. Staatsmuseum in S. Donato in Zara*, Wien 1912.
- Riemann 1879 O. Riemann, *Recherches archéologiques sur les îles ioniennes. I. - Corfou*, *Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome* 8, Paris 1879.
- Robinson 1933 D.M. Robinson, *Excavations at Olynthus. Part VI. The coins found at Olynthus in 1931*, Baltimore - London - Oxford 1933.
- RPC I A. Burnett, M. Amandry, P.P. Ripollès, *Roman Provincial Coinage Volume I. From the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC-AD 69) Part I: Introduction and Catalogue*, London - Paris 1992.
- Schenal Pileggi, Iannelli 2005 R. Schenal Pileggi, M.T. Iannelli (eds.), *Moda, costume e bellezza nella Calabria antica*, Pescia 2005.

- Seidl 1851 J.G. Seidl, *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie*, in: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 6, Wien 1851, 205-271.
- Semeraro 2013 G. Semeraro, *Contesti funerary con monete dalla necropoli ellenistica di Oria*, in: *Andreassi et al.* 2013, 79-402.
- Shipley 2011 G. Shipley, *Pseudo-Skylax's Periplus. The Circumnavigation of the Inhabited World. Text, Translation and Commentary*, Exeter 2011.
- Siciliano 1992 A. Siciliano, *La documentazione numismatica*, in: *Principi imperatori vescovi. Duemila anni di storia a Canosa*, R. Cassano (ed.), Venezia 1992, 661-682.
- Siciliano 1995a A. Siciliano, *La monetazione di Arpi*, in: *Mazzei* 1995, 73-80.
- Siciliano 1995b A. Siciliano, *La necropoli meridionale di Heraclea Lucaniae: le monete*, in: *Cantilena* 1995, 269-275.
- SNG ANS 5 D. Bérend (ed.), *Sylloge Nummorum Graecorum, The Collection of the American Numismatic Society. Part 5 Sicily III: Syracuse - Siceliotas*, New York 1988.
- SNG Copenhagen Italy *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Italy, Part II, Apulia / Lucania: Metapontum*, Copenhagen 1942.
- SNG Grèce T. Hackens, *Sylloge Nummorum Graecorum Grèce. Collection Rena H. Evelpidis Athènes. Deuxième Partie: Macédonie - Thessalie - Illyrie - Épire - Corcyre*, Louvain 1975.
- SNG Greece 7 V. Penna, Y. Stoyas (eds.), *Sylloge Nummorum Graecorum, Greece 7. The Kikpe Collection of Bronze Coins Vol. I*, Athens 2012.
- SNG Sweden II U. Westermark (ed.), *Sylloge Nummorum Graecorum, Sweden II. The Collection of the Royal Coin Cabinet National Museum of Monetary History Stockholm Part 2*, Stockholm 1980.
- Stevens 1991 S.T. Stevens, *Charon's obol and other coins in ancient funerary practice*, Phoenix 45, Toronto 1991, 215-229.
- Stylianou 1998 P.J. Stylianou, *A Historical Commentary on Diodorus Siculus Book 15*, Oxford 1998.
- Šeparović 2013 T. Šeparović, *Pregled nalaza grčko-ilirskog novca u sjevernoj Dalmaciji*, VAMZ 45, 3. ser., Zagreb 2013, 525-536.
- Šešelj, Ilkić 2014 L. Šešelj, M. Ilkić, *Money circulation in Liburnia in the pre-imperial period: preliminary report*, in: *Akten der 5. Internationaler Österreichischer Numismatiker-tag in Enns 21. und 22. Juni 2012, Forschungen in Lauriacum* 15, M. Abram, H. Emmerig, R. Harreither (eds.), Enns - Linz 2014, 43-53.
- Šešelj, Ilkić 2015 L. Šešelj, M. Ilkić, *Maritime trade in the Pre-Roman Period in the Eastern Adriatic: a preliminary report on ceramic and numismatic evidence in Liburnia*, in: *AdriAtlas et l'histoire de l'espace adriatique du VIe s. a.C. au VIIIe s. p.C. Actes du colloque international de Rome (4-6 novembre 2013)*, Y. Marion, F. Tassaux (eds.), Bordeaux 2015, 419-433.
- Todisco 2010 L. Todisco (ed.), *La Puglia centrale dall'età del bronzo all'alto Medioevo. Archeologia e storia*, Atti del Convegno di Studi (Bari, 15-16 giugno 2009), Roma 2010.
- Travaglini 1973 A. Travaglini, *Il medagliere del Museo di Brindisi*, AIN 20, Roma 1973, 235-244.
- Travaglini 2010a A. Travaglini, *Il III secolo a.C.*, in A. Travaglini, V.G. Camilleri, *La documentazione numismatica*, in: *Todisco* 2010, 359-363.
- Travaglini 2010b A. Travaglini, *Produzione e circolazione monetale*, in: *Todisco* 2010, 383-390.
- Travaglini 2013 A. Travaglini, *Monete dagli scavi di Oria*, in: *Andreassi et al.* 2013, 403-420.
- Tully 2013 J.A.N.Z. Tully, *The Island Standard. The Classical, Hellenistic, and Roman coinages of Paros*, *Numismatic Studies* 28, New York 2013.
- Ugarković 2013 M. Ugarković, *Crvenofiguralni riblji tanjur iz Visa*, *VAPD* 106, Split 2013, 75-98.

- Ugarković 2015 M. Ugarković, *Pogrebni običaji grčke Isse na temelju arheoloških iskopavanja nekropole na položaju Vlaška njiva u Visu*. Doctoral dissertation, University of Zagreb, Zagreb 2015.
- Ugarković 2016 M. Ugarković, *Trouble in paradise? Among the last comedy scenes in red-figure: an oinochoe from Issa and its cultural context*, VAHD 109, Split 2016, 57-97.
- Ujes Morgan 2011 D. Ujes Morgan, *Ancient Greek coin finds from Risan*, in: Lamboley, Castiglioni 2011, 115-132.
- Ujes, Bakić 1996 D. Ujes, L. Bakić, *Greek and Hellenistic coins in the National Museum in Vršac and a review of similar finds in the western part of southern Banat*, Numizmatičar 18-19, Beograd 1996, 19-30.
- Valenti 1932 R. Valenti, *Il Museo Nazionale di Zara*, Roma 1932.
- Vallicelli 2006 M.C. Vallicelli, *Un gruppo di ceramiche sovraddipinte di tipo Gnathia del Museo Archeologico Nazionale di Venezia: considerazioni preliminari*, in: Tra Oriente e Occidente. Studi in onore di Elena Di Filippo Balestrazzi, D. Morandi Bonacossi, E. Rova, F. Veronese, P. Zanovello (eds.), Padova 2006, 247-261.
- Visonà 1976 P. Visonà, *La monetazione di Issa*. Doctoral dissertation, Università degli studi di Padova, anno accademico 1974-1975, Padova 1976.
- Visonà 1993 P. Visonà, *The 1991-1992 Excavations at Contrada Mella (Oppido Mamertina) and the Metauros River Basin Field Survey*, AJA 97, Boston 1993, 320.
- Visonà 1996 P. Visonà, *The Chronology of Issa's Early Hellenistic Coinage*, in: Zbornik radova I. međunarodni numizmatički kongres u Hrvatskoj, 12-15. X. 1995, Opatija 1996, 149-160.
- Visonà 2005 P. Visonà, *Greek-Illyrian Coins in Trade, 1904-2005*, SNR 84, Bern 2005, 27-45.
- Visonà 2007 P. Visonà, *Greek Coinage in Dalmatia and Trans-Adriatic Relations in the 4th Century B.C.*, Chiron 37, Berlin - New York 2007, 479-494.
- Visonà 2010a P. Visonà, *Monete greche d'Iliria nella collezione del Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste*, RIN 111, Milano 2010, 15-45.
- Visonà 2010b P. Visonà, *University of Colorado / University of Kentucky Excavations at Monte Palazzi, Passo Croceferrata (Grotteria, Calabria): The 2005, 2007, and 2008 Field Seasons*, available at www.fastionline.org/docs/FOLDER-it-2010.188.pdf.
- Visonà 2013 P. Visonà, *Škudljivac redux. New data on IGCH 418-420*, VAMZ 45, 3. ser. (2012), Zagreb 2013, 579-587.
- Visonà 2014 P. Visonà, *Out of Africa. The Movement of Coins of Massinissa and his Successors across the Mediterranean. Part Two*, RIN 115, Milano 2014, 107-137.
- Visonà 2016a P. Visonà, *Monte Palazzi (Reggio Calabria). - Monte Palazzi (Passo Croceferrata, Comune di Grotteria) 2007-2014: ultimi saggi stratigrafici, prospezioni geofisiche e indagini nel territorio*, Notizie degli Scavi di Antichità ser. IX - vol. XXIII-XXIV (2012-2013), Roma 2016, 217-261.
- Visonà 2016b P. Visonà, *Controlling the Chora. Topographical Investigations in the Territory of Locri Epizephyrii (southeastern Calabria, Italy) in 2013-2015*, available at www.fastionline.org/docs/FOLDER-it-2016-351.pdf.
- Visonà 2016c P. Visonà, *More Greek coins from Carthage and elsewhere in Tunisia*, NC 176, London 2016, 111-133.
- Wilkes, Fischer-Hansen 2004 J. Wilkes, T. Fischer-Hansen, *The Adriatic*, in: IACP, 321-337.
- Williamson 2005 G. Williamson, *Aspects of Identity*, in: Howgego *et al.* 2005, 19-27.
- Zisa 1993 A.D. Zisa, *Le ninfe sulle monete della Sicilia antica*, in: Proceedings of the XIth International Numismatic Congress, organized for the 150th Anniversary of the Société Royale de Numismatique de Belgique, Brussels, 8th - 13th September 1991, T. Hackens and Gh. Moucharte (eds.), Louvain-la-Neuve 1993, 85-90.